Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi
Yıl: 2020, 12(22): 208-229

Journal of Academic Researches and Studies
Year: 2020, 12(22): 208-229

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

SİYASAL DÜZEN ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME*

***

A CONCEPTUAL ANALYSIS ON POLITICAL ORDER

Dr. Baki ERKEN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
bakierken@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9453-2304

Öz

Siyasal düzen kavramı siyaset biliminin en temel kavramlarındandır. Siyasal düzen küresel teorilerde ve ülkelerin gelişmesi / modernleşmesi konusunda bilimsel önem kazanmıştır. Siyaset biliminin temel kavramları ve siyasal düşüncenin temel teorilerini kullanarak siyasal düzen hakkında bir bilimsel inceleme yapmak mümkündür. Bu makalenin kapsamı siyasal düzen kavram ve teorisidir. Makalenin temel amacı; siyasal düzen kavramına bütüncül bir yaklaşımla açıklama getirilmesine katkı sunmaktır. Makalede yöntembilim olarak, literatür taraması ve doküman analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan temel tez; siyasal düzenin modern, Batılı ve bir Amerikan kavramı olduğudur. Siyasal düzen kavramı, klasik ve modern siyasal düşünce içerisinde temellenmiş ve 20. yüzyıl Amerikan siyasal düşüncesi içerisinde gelişmiştir. Kavramı geliştiren düşünür veya bilim adamları Amerikan hegemonyası savunucularıdır. Aynı dönemde gelişen modernleşme ve gelişme teorilerinin kavramları siyasal düzen kavramına önemli katkılar sunmuştur.

***Anahtar Kelimeler**: Siyasal Düzen, Siyasal Düşünce, Batı, Amerikan Hegemonyası.*

Abstract

The concept of political order is one of the basic concepts of political science. Political order gained scientific significance in the global theories and theme of development / modernization of the countries. İt is possible to make a scientific analysis on political order using basic concepts of political science and basic ideas of political thought. The scope of this article is the concept and theory of political order. The basic purpose of the article is to make contribution to expressing the concept of political order through totalitarian approach. As a methodology of the article, literature review and document analysis are used. The basic thesis achieved in this context is that political order is a modern, Western and American concept. The concept of political order is based in modern political thought and developed in 20'th century American political thought. The philosophers or scientists who developed the concept are the advocators of American hegemony. The concepts of modernization and developing theories which developed in the same era made significant contributions to the concept of political order.

***Keywords:** Political Order, Political Thought, West, American Hegemony.*

* Bu makale 03.09.2019 tarihinde Ankara Hacı Bayram Üniversitesi'nde savunulan ve kabul edilen "Amerikan Hegemonyası Bağlamında Siyasal Düzen" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

Geliş tarihi / Received: 09.04.020
Kabul tarihi / Accepted: 13.05.2020

1. GİRİŞ

İnsanlar hep düzeni aramaktadır. Toplum, kuralları ve ilişkileriyle büyük bir düzen örneğidir. Oluşturulmaya çalışılan düzenlerin başında tüm toplumu ilgilendiren ve toplumun yönetilmesine ilişkin olan siyasal düzen gelmektedir. Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde hep siyasal düzen görülmektedir. Bu doğrultuda, teoride ve literatürde siyasal düzen doğrudan ya da dolaylı olarak sıklıkla geçmektedir. İşte bu makale siyasal düzen kavramı üzerinedir. Siyasal düzen üzerine yapılacak kavramsal bir inceleme, ülkelerin gelişimini ve dünya düzenini açıklayan bilimsel teoriler bakımından önemlidir.

Siyasal düzen kavramı siyaset biliminin en temel kavramlarındandır. Öncelikle kavram, herhangi bir siyasal eylemin yöntem ve sonucu ile ilgili olan siyasal düzen olgusunu ifade eder. Ayrıca kavram; başta devlet olmak üzere siyasal iktidar, kurallar ve siyasal kurumlar gibi birçok temel siyasal kavram ile doğrudan ilgilidir. Siyasal düzen kavramı klasik ve modern siyasal düşüncelerde anlam olarak, 20. yüzyıl siyasal düşüncelerinde ise doğrudan kullanılmıştır. Siyasal düzen kavramı popüler olarak dünya düzeni bağlamında uluslararası ilişkilerde kullanılmaktadır. Bunun yanında, kamu düzeni bağlamında hukuk ve kamu yönetimi alanlarında incelenmektedir. Siyaset biliminde ise karşılaştırmalı siyaset ve modernleşme alanlarında daha çok geçmektedir. Amerikan siyasal düşüncesi içerisinde gelişen siyasal düzen kavramı, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde modernleşen ülkeler için oluşturulan teorilerde planlı olarak yer almıştır.

Yeterince tanımlanmayan siyaset bilimi kavramlarından birisi de siyasal düzen'dir. Siyaset bilimi içerisinde akademik çalışmalarda siyasal düzenin kavramsal ve teorik incelenmesi son derece eksiktir. İşte, bu makalenin yazılmasına ön ayak olan temel sorun budur. Makalenin temel amacı; siyasal düzen kavramına bütüncül bir yaklaşımla açıklama getirilmesine katkı sunmaktır. Ayrıca, bu amaçla yapılacak inceleme, siyasal düzen teorisi ile siyasal düzen olgusu arasındaki ilişkiyi açıklamaya yardım edecektir.

Siyasal düzen kavramı ile ilgili önemli bir sorun, siyasal düzenin hangi anlayışa göre ele alınacağıdır. Yani, hangi siyasal düzen? Bilimsel bir çalışmada siyasal düzen ancak belirli ideolojik varsayımlar kabul edilerek ve sınırlandırılarak ele alınabilir. Bu makalede siyasal düzen, Batılı ve modern bir kavram olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, bu makalede siyasal düzen daha çok Amerikan hegemonyası savunucularının bir kavramı olarak incelenmektedir. Amerikan hegemonyası savunusu teorileri, hegemonyayı ele almakla birlikte Amerikan hegemonyasını savunan ve ona meşruiyet sağlayan teorilerdir.

Bu makalede siyasal düzen kavramı üç bölümde incelenmektedir: siyasal düzenin genel kavramsal incelenmesi, siyasal düzen kavramının gelişimi ve siyasal düzen kavramına katkı sunan kavramlar. Siyasal düzen kavramına ve teorisine ilişkin olan bu makale siyasal düzen olgusunu, yani siyasal olayları ve tarihi içermemektedir. Yine, bu makale düzen türlerinden "siyasal" olan ile sınırlıdır. Alanımız siyaset bilimidir. Makalenin metodolojisinden bahsedilirse, literatür taraması ve doküman analizi kullanılmıştır.

2. GENEL OLARAK SİYASAL DÜZEN KAVRAMI

Yeni bir kavram olan siyasal düzen, siyaset biliminin temel kavramları ve düzene ilişkin teoriler dikkate alınarak açıklanabilir. Burada siyasal düzen kavramı genel olarak incelenirken, siyasal düzen ile ilişkili kavramlar, siyasal düzenin kavramsal unsurları ve siyasal düzen türleri ele alınacaktır. Siyasal düzen kavramını açıklamak için düzen, toplumsal düzen ve siyasal düzen kavramlarını ve aralarındaki ilişkiyi açıklamak gerekir. Siyasal düzenin kavramsal unsurları olarak; siyaset, iktidar, güç, meşruiyet, egemenlik ve kurallar sayılabilir. Teoride birçok siyasal düzen anlayışı ve türü vardır. Bununla beraber, Batılı ve modern bir kavram olarak siyasal düzen siyaset bilimi içerisinde hâkim bir konumdadır. Ayrıca, fikirsel kaynakları doğrultusunda siyasal düzen kavramının taraflılığı sorgulanmalıdır.

2.1. Düzen, Toplumsal Düzen ve Siyasal Düzen

Düzen kelimesi günlük hayatta ve bilimde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sözlük tanımlamasıyla düzen; "*Belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum veya sistemdir*". Sözlükte sosyal hayata ilişkin olarak düzen; ortak kurallara göre belirlenmiş davranış veya durum olarak tanımlanmıştır (Püsküllüoğlu, 2005: 316). Batı dillerinde genelde aynı anlamda kullanılan düzen kelimesi İngilizce'de "order" olup sosyal alanlara ilişkin kullanımı geniştir. Mahkemenin veya askeri makamların emri, kişilerin toplumdaki sırası, aynı mesleğe veya özelliklere sahip bir grup kişi, tek özellikli toplum ya da sınıf, törene ait sıra, yasaya ya da otoriteye itaat, düzenin sosyal alanlarda İngilizce'deki kullanımlarından bazılarıdır (Random House, 1967: 1013).

Bilimsel bir kavram olarak düzen, başta matematik, arkeoloji, biyoloji olmak üzere pozitif bilimlerde ve sosyal bilimlerin her alanında kullanılır. Dikkat çekicidir ki, düzen kavramı basılı klasik sosyal bilimler sözlüklerinde tanımlanmamıştır. Aynı zamanda, düzenin bilimsel en yaygın kullanımı olan siyasal düzen de klasik siyaset sözlüklerinde tanımlanmamıştır. Düzen sadece yeni ve dijital sözlüklerde tanımlanmıştır. Bunun nedeni, düzen kavramının sosyal bilimler için yeni olması ve üzerinde tam uzlaşılamamasıdır. Oxford Siyaset Sözlüğü'nde düzen; "sosyal yapıların düzenli şekilde sıralanması" olarak tanımlanmıştır (The Concise Oxford Dictionary of Politics).

Düzen kelimesi sosyal bilimlerde genellikle belirli bir alana ait olarak kullanılır. Siyasal düzen, toplumsal düzen ve ekonomik düzen bu kapsamda en çok kullanılan kavramlardır. Bir kavram olarak düzen tek başına kullanıldığında ise siyasal düzeni ifade eder. İşte, olumsuz anlamda kullanılan düzen siyasal düzen demektir. "Düzenin değişmesi" söylemi sol ideolojilerde yaygındır. Siyasal düzen kapsayıcı bir kavramdır. Ekonomik ve toplumsal düzen siyasal düzen anlamındaki düzenin bir parçasıdır. Son yıllarda bilimsel çalışmalarda özellikle dünya düzeni ve ekonomik düzen kavramlarının kullanıldığı görülmektedir (Kissinger, 2016 ve Gilpin, 2015).

Düzen kavramını onun zıttı kavramlarla ifade edeceksek, öncelikle düzensizlik kavramını belirtmek gerekir. İngilizcede düzensizlik anlamındaki "disorder" sözcüğünün sosyal bilimlerde kullanıldığı görülmektedir. Sosyal bilimlerin kavramı olarak düzensizlik; barışın, yasalara itaatin ve sosyal birlikteliğin olmadığı durum anlamındadır (English Oxford Living Dictionaries). Yine, sivil düzensizlik ve yasasızlık sosyal bilimlerde düzensizlik kavramına yakın kavramlardır. Ayrıca, siyasal bozulma, kargaşa ve istikrarsızlık kavramları da düzenin zıttı olarak kullanılan kavramlardır. Değişim kavramı ise muhafaza edilen bir durumun bozulması anlamında düzenin zıttı iken, belirlenmiş hedefler doğrultusunda planlı veya zorunlu değişimler olarak düzenin parçasıdır.

Siyasal düzen kavramı toplumsal düzenden siyasal düzene geçişte temellenmektedir. Doğası gereği toplumsal olan insan sonra siyasal bir varlık olmuştur. İnsanın toplumsallaşması ve toplumsal yapıların ortaya çıkması ile beraber toplumsal iktidar ortaya çıkmıştır. İnsan beraber yaşamak zorunda olduğu için düzen kurmak zorundadır. Toplumsal iktidar toplumsal düzen sağlamaya çalışmaktadır. İnsanlığın gelişme aşamasında siyaseti toplumsal yapılar ve düzen sonrasında gelinen bir aşama olarak düşünmek gerekir. Siyaset, toplumsal yapıların gelişmesi sonrasında bunların yönetilmesi ihtiyacı ile doğmuştur. Bu gelişim de siyasal düzen çabasını getirmiştir. Siyasal düzen toplumsal düzeni de içerecek şekilde genel kontrol etme çabasının sonucudur. Toplumsal düzen aile gibi küçük iktidar ilişkileri ile ilgiliyken, siyasal düzen belirli bir alandaki tüm toplumun yönetilmesi ve ortak çıkarı ile ilgilidir (Duverger, 2011: 30-33). Sonuçta, toplumun siyaset yönündeki gelişimi toplumsal düzenden siyasal düzene bir geçiş olduğunu göstermektedir.

Siyasal düşüncede siyasal düzen toplumsal düzene dayandırılmaktadır. Toplumsal düzene geçiş toplum öncesi insan bilinmediği için ancak kurgulanabilmiştir. Toplum sözleşmesi teorilerinde doğa durumu, bireysel isteklerden kaynaklanan karmaşanın hâkim sürdüğü ve bir düzenin bulunmadığı toplum öncesi durumdur. Thomas Hobbes ve John Locke'a göre, doğal hakların korunması ve savaş durumundan çıkma amacındaki insanlar önce bir araya gelirler, yani toplum olurlar, sonra devleti, siyasal düzeni kurarlar (Hobbes, 2014: 136 ve Locke, 2012: 65). Jean Jacques Rousseau ise, insanların bir araya gelerek önce geçici bir toplum oluşturduklarını, toplumsal düzen bozulduğu için tekrardan bir toplum ve devlet kurduklarını belirtir (Rousseau, 2013: 13-14). Bu teorilere göre, devletin kurulması ile toplumsal düzene ve siyasal düzene geçiş aynı anda gerçekleşmiştir.

Siyasal düzeni toplum bakımından tanımlarsak, bir toplulukta siyasal unsurların bütün ile uyumlu olacak şekilde sıralanmasıdır. Bir toplumda düzenin olup olmadığını belirleyen şey o toplumun ortak hedefleridir. Carl Friedrich siyasal düzeni; *"bir toplulukta ortak amaçlara ulaşılması için gerekli eylemlerin yapılması şeklinde unsurların sıralanması ile ilgili siyasal durum"* olarak tanımlar. Toplumsal düzen ortak değerler, çıkarlar ve inançlarla oluşur (Friedrich, 1963: 335-337). Hedley Bull bir toplumda iyi olan ve düzene götürecek temel, ileri ve evrensel toplumsal hedefleri belirler: şiddete karşı hayatın korunması, yapılan anlaşmalara uyulmasının sağlanması ve mülkiyetin istikrarlı olması (Bull, 1977: 3-5).

Modern siyasal düşünce içerisinde toplumu düzen ile niteleyenler olmuştur. Yani, bir toplum ne kadar düzenliyse o kadar iyidir. Amerikan kaynaklarında örnek gösterilen Amerikan toplumunun en belirgin özelliğinin gelişmiş düzene sahip olmasıdır. Alexis de Tocqueville 19. yüzyılda Amerika'da halkın egemenliğine dayalı bir siyasal düzenin olduğunu belirtir. Halk içindeki eşitlik, demokrasi ve yerel hükümet Amerikan siyasal düzeninin temel unsurlarıdır (Tocqueville, 1994: 42-5). Simone Weil, düzeni tüm ihtiyaçların üzerinde görür. İnsanlığın huzuru, zorunlu yükümlülüklere uyularak sosyal yapının korunmasına bağlıdır. Weil insanoğlunun düzen aramasını bir gecede seyahat eden adamın sürekli takip edeceği bir yola benzetmiştir. Düzen olmadan insanlık karanlıkta kalacaktır (Weil, 2002: 10-12). Samuel Huntington da Amerikan siyasal tarihinde 18. yüzyıldan sonra siyasal düzen kurma çabalarının hiç olmadığını, çünkü en baştan siyasal düzenin kurulduğunu belirtir. İngiltere'de denenmiş siyasal kurumların ve hükümet şeklinin uygulanması, Amerika'da etkili bir yönetim kurma ya da hükümet etme sorunlarının çıkmamasını sağlamıştır (Huntington, 1968: 7). Russel Kirk, düzenin modern toplumun en önemli özelliklerinden biri olduğunu belirtir. Toplumsal bilinç, geleneklere dayalı toplumsal kurallar ve sınıflar toplumsal düzenin olmazsa olmazlarıdır. Kirk'e göre, düzen bir toplumda belirli görevlerin ifa edilmesini ve belirli hakların kullanılmasını sağlar (Kirk, 2003: 3-7).

2.2. Siyasal Düzen Kavramının Unsurları

Siyasal düzen öncelikle siyasete ilişkindir. Siyaseti diğer toplumsal faaliyetlerden ayıran en önemli özelliği var olduğu toplumun tamamına ilişkin olmasıdır. Dolayısıyla, siyasal düzen denildiğinde belirli bir coğrafyadaki toplumun tamamını yönetim ile etki altına alarak düzen içerisine sokma anlaşılmaktadır. Siyasetin en eski ve yaygın kullanımlardan birisi "devlete ilişkin olan"dır (Heywood, 2013: 24-32). Bu anlamda da siyasal düzen devletin sağladığı düzendir. Farklı düzen türleri vardır. Siyasal düzeni siyasal olmayandan ayırmak zordur. Özellikle, toplumsal düzen ile siyasal düzen arasında bir iç içe geçmişlik söz konusudur. Bir düzen türü aynı zamanda siyasal düzeni de ifade edebilir. Fakat her toplumsal veya büyük ölçekteki düzen de siyasal düzen değildir. Örneğin aile, sivil toplum ve örgütler gibi düzen çeşitleri bir toplumsal düzendir, fakat siyasal düzen değildir. Siyasal düzenin en temel özelliği tüm topluma ve bir siyasal iktidara ilişkin olmasıdır. Siyasal düzenin diğer düzenlerden daha geniş bir düzen olduğu söylenebilir.

Siyasal düzenin var olabilmesi için düzeni kuran veya yöneten bir gücün olması zorunludur. Siyaset biliminde bu kavram iktidar'dır. Her iktidar düzen kurmaz, ama bir düzen varsa bu düzeni kuran veya sürdüren bir iktidar var demektir. Düzen kuran iktidarlar kurucu iktidar, düzeni kurmadan sürdüren iktidarlar kurulu iktidar olarak tanımlanır. Toplumsal hayatın her alanında görülebilen iktidarlardan ayrı olarak, siyasal iktidar bulunduğu topluluktaki bütün insanlar üzerinde hâkimiyet kuran ayrıcalıklı bir güçtür. Modern zamanlarda siyasal iktidarlar devlet iktidarı demek olduğundan, devlete ait tüm yetkiler siyasal iktidar tarafından kullanılır (Duverger, 2011: 129-134). Bir düzenin seviyesi iktidarın gücüne bağlıdır. Gerçekte siyasal iktidarın gücünü ölçmek ise zordur. Siyasal iktidarın bir düzen kurup kurmadığı veya kurulu düzenin içinde yer alıp almadığı da her zaman belli değildir. Devlet iktidarlarının gücünün azalması onların siyasal düzen kurma şansını azaltmaktadır. İktidarı ulusal düzeyde ele alırsak, birçok iç ve dış etkenler devlet iktidarını zayıflatmaktadır. Uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve şirketler devlet iktidarını zayıflatan önemli etkenlerdendir. Küresel alanda da sürekli ve mutlak bir iktidar bulunmamaktadır, belki hegemon güçten söz edilebilir. Dolayısıyla, modern siyasal sistemde siyasal iktidarlar mutlak değildir ve

iktidarların etkileri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Bu nedenle, siyasal iktidar düzen ilişkisi her zaman net olarak kurulamaz.

Siyasal düzenin devam edebilmesi için halk üzerinde etkili olacak bir ilişki türünün var olması gerekir. Siyasal düzeni sürdürecek ilişkiler; güç, meşruiyet veya egemenlik'tir. Yani, bir siyasal iktidar ya güç kullanarak, ya meşruiyet sağlayarak ya da egemenliğini kurarak düzeni sağlar. Herhangi bir iktidarın en önemli özelliği olan güç, siyasal iktidar söz konusu olduğunda hükmetme yeteneği ile beraber zor kullanma yetkisini de içerir (Duverger, 2011: 129). Gücün rızaya göre daha çok düzen getirdiği ilk akla gelen düşüncedir. Nitekim, otoriter yönetimler aileden siyasal liderliğe kadar her alanda birbirine bağlı tek tip siyasal yapılar kurmayı başarmıştır.

Her siyasal düzen meşru olmamakla birlikte, meşruiyet siyasal düzenin kurulması veya devamı için önemli unsurlardandır. Meşru siyasal iktidarlar kendisini, kararlarını ve eylemlerini toplum tarafından kabul gören gerekçelere dayandırır. Meşru olmayan siyasal iktidarlar ise gücünü sadece zora dayandırır (Heywood, 2013: 116). Bu haliyle siyasal iktidar kalıcı olamaz. Rousseau, "*Güç hak yaratmaz. İnsanlar ancak haklı güce boyun eğmelidir*" demekle meşruiyete vurgu yapmaktadır (Rousseau, 2013: 7). Meşru yönetimlerde yönetime tabii olanlar siyasal yükümlülüklerini yerine getirmede daha istekli olurlar ve zor kullanmayı azaltarak toplumsal katılımı arttırırlar. Bu nedenle, Friedrich demokratik yönetimlerin otoriter yönetimlere göre daha çok düzen sağladığını iddia eder (Friedrich, 1963: 341-343).

Siyasal düzenin kurulabilmesinin veya sürdürülebilmesinin bir başka yolu da egemenliktir. Egemenlik kavramı her siyasal iktidara değil, yalnızca modern devlete atfedilmiştir. Bu anlamda egemenliğe dayalı düzen kuran iktidar devlettir. Jean Bodin, bir devletin mutlak ve sürekli gücünü nitelemek için egemenlik kavramını kullanmıştır. Bodin, egemenliğin bölünmezlik ve süreklilik özelliklerine vurgu yapmıştır (Bodin, 1967: 25). Hobbes ise devleti tarif ederken "sözleşme ile kurulmuş egemen" ifadesini kullanır. Halk sözleşme ile egemenliğini devlete devretmiş, böylece yeni egemen bir güç, "leviathan" doğmuştur (Hobbes, 2014: 137).

Siyasal düzenin olmazsa olmaz şartlarından birisi kurallar'dır. Kurallar insanın toplumsallaşma sürecinde belirleyici olmuştur. Doğal haklar teorisyenleri doğal hakların kişiyi belirli bir şekilde davranmaya yönlendirdiğini belirtirler. Devletin kurulması ile beraber artık kurallar toplumsal sözleşme ile yani yasalarla yapılacaktır (Hobbes, 2014: 103 ve Locke, 2012: 9-10). Toplumsal kurallar dört grupta ele alınabilir: din, ahlak, görgü ve hukuk kuralları. Modern çalışmalarda toplumsal düzen, toplumsal kurallar bağlamında ele alınmaktadır. Toplumsal hayatı düzenleyen kuralların en yaygını ve uygulanabilir olanını hukuk kuralları oluşturmaktadır. Hukuk düzeni toplumsal düzenin somutlaşmış halidir (Friedrich, 1963: 180-181). Kurallar toplumsal ilişkiler ağı olarak toplumsal düzenin vazgeçilmez unsurudur. Toplumsal düzeni sağlayan kurallar siyasal düzen için de vazgeçilmezdir. Toplumsal düzenin ve hukuk düzeninin siyasal düzenin parçaları olması bir yana, siyasal düzenin yazılı kuralları önemli ölçüde toplumsal kurallara dayanır. Hukuk kurallarının önemli bir kısmını oluşturan yasalar vatandaşlık işlerinden parlamentoya kadar birçok alanda siyasal sistemin her alanını düzenler. Bu anlamda kural siyasal iktidarın yazıya geçirilmiş veya kurumsallaşmış halidir. Yasalar siyasal iktidara topluma etki edebilme gücü vermektedir. Bu yolla siyasal iktidarlar toplumsal düzeni sağlamaya ve kendi güçlerini arttırmaya çalışmaktadır.

2.3. Hangi Siyasal Düzen?

Siyasal düzen kavramı evrensel bir olguyu ifade eder. Siyasal düzen siyasetin olduğu her yerde görülebilir; ilkel bir toplulukta, bir kentte, ülkede ve uluslararası alanda. Kendi anlayışında siyasal düzen sağlamak her türlü ideolojinin bir amacı veya uğraş konusudur. Sadece Batı'da değil, diğer coğrafyalarda da birçok siyasal düzen anlayışı gelişmiştir. Doğu'da kültürlerin ve medeniyetlerin kendine has siyasal düzen anlayışları olduğu söylenebilir. Huntington dünya düzenini Batılı ve Batılı olmayan medeniyetler arasındaki çatışmaların belirleyeceğini yazmıştı. Belli başlı Doğu medeniyetleri; Afrika, İslam, Çin, Hindu, Ortodoks, Budist ve Japon medeniyetleridir (Huntington, 1993: 22-25). Medeniyetler dışında dünyada en etkili ideolojik ve siyasal düzen fikir kaynağı

dinlerdir. Hristiyanlık Batılı ideolojilere kaynaklık ve modern devlet yapılanmalarına etki ederken, İslam dini geniş coğrafyaları etkileyen siyasal - toplumsal anlayışa, dolayısıyla belirli bir ölçüde siyasal düzen anlayışına sahiptir.

Literatürde siyasal düzen Batılı ve liberal düşünce çerçevesinde anlatılmaktadır. Dünyada hâkim ideolojiler Batı kaynaklı olmuştur. Bunun nedeni düşüncedeki değişim ile Batı'da başlayan ekonomik ve siyasal dönüşümün Batı'ya dünyaya egemen olma şansını vermesidir. Aydınlanma Düşüncesi ile birlikte Batı düşünceleri içerisinde liberal düşünce merkezi konumu almıştır. Küresel kapitalizmin gelişmesi ve Batılı modernleşme süreçleri dünyanın önemli bir kesiminde liberal Batılı düzeni hâkim kılmıştır. Batılı düzenin liberal özelliği muhafazakâr ve sosyalist değerlere dayalı olarak yıllar içerisinde azalsa da, Batılı düzen yeni değişimlere uyum sağlayarak varlığını sürdürebilmiştir.

Liberal Batılı düzene en önemli itiraz ve ona karşı en kapsamlı düzen teorileri 19. yüzyılda Marksizm'den gelmiştir. Marksizm aynı zamanda önemli bir siyasal düzenin ideolojisidir. Dünyanın önemli bir kısmında komünizm rejimi altında Marksist teoriler uygulanma imkânı bulmuştur. Marksist düzen anlayışının üç temel fikri vardır: maddi birikim, eşitlikçi düzen ve işçi sınıfı iktidarı. Marx, ekonomi politikçilerin ekonominin ve maddi üretimin belirleyiciliği fikrinden yola çıktı. Buna göre, kurulacak düzeni belirleyen şey maddi birikimdi. Maddi üretime sahip olan güç tarihi de yapacaktı. Faurbach'ın materyalizminden etkilenerek, sadece bir analiz ve yöntem olarak değil, bir amaç olarak da maddi birikim ve bunu üretecek emek her şeyin merkezinde olmalıydı. Kapitalist düzen eleştirisi Marksizm'in en büyük dayanağıydı. Marksist düzen anlayışının temel öngörülerinden biri olan eşitlikçi toplum anlayışı Proudhon ve Godwin gibi sosyalistlerin fikirlerine dayanmaktaydı. Devlet baskısının kaldırılması, emeğe göre servet edinilmesi, doğuştan gelen ayrıcalıkların kaldırılması ve sınıfsız toplum Marksist eşitlikçi düzenin temel öngörüleriydi. İşçi sınıfı hâkimiyeti Marksist düzenin hem en önemli aracı hem de uygulamasıdır. Mevcut kapitalist düzende iki büyük sınıftan – diğeri burjuva – biri olan işçi sınıfı devrim yoluyla iktidar olarak sınıfsız toplumu gerçekleştirecektir (Marx, 2011: 37-42, Marx ve Engels, 2011: 116-130 ve Marx, ve Engels, 2013: 34-48). Lenin ile birlikte işçi sınıfı hâkimiyeti bir araçtan ziyade Marksist düzenin iktidarı ve nihai hedefi haline gelmiştir. İşçi sınıfı ideolojisi ve devlet, bu düzenin sağlanmasının temel yollarıdır (Lenin, 2009: 1-21).

Literatürde hâkim siyasal düzen anlayışı, siyasal düzen kavramının Batılı, modern ve 20. Yüzyıl kavramı olduğunu göstermektedir. Siyasal düzen öncelikle modern bir kavramdır. Siyasal düzen kavramının teorik kökenleri Aydınlanma Düşüncesi'nde bulunmaktadır. Siyasal düzen kavramı modern siyasal yapı ile beraber düşünülmelidir. Modern siyasal yapı; yasallık, bürokrasi, sivil toplum, yönetime katılma, vatandaşlık ve temel haklar gibi unsurları içerir. Modern siyasal düzen anlayışı içerisinde; düzen kuran iktidar devlet, düzen sağlayan ilişkiler meşruiyet ve egemenlik ve düzenin aracı yasadır. Sonuçta siyasal düzen modern siyasal yapıyı kurma amacı taşır. Siyasal düzen sadece modernitenin değil, geç bir kavram olarak 20. yüzyılın kavramıdır. Bu yüzyılda; ulus devletlerin, demokratik meşruiyete dayalı yönetimlerin, şirketlerin, sivil örgütlerin ve katılımcı siyasetin etkin olduğu görülmektedir. Siyasal düzenin sağlanmasında ülke çapında halen ulus devletler etkin olmakla beraber toplumsal örgütler de önemli bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası alanda ise hegemonya ilişkileri kurulmakta, ideolojik bloklar ve uluslararası örgütler etkin olmaktadır.

Ayrıca, siyasal düzen Batılı bir kavramdır. Aslında modernitenin Batı'da gelişmesi ona bağlı olarak gelişen siyasal teori ve kavramların da Batılı olması sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda modernleşmeye Batılılaşma denilebilir. Lucian Pye 2. Dünya Savaşı sonrasında Batılı olmayan ülkelere yönelik Batı merkezli dönüştürme çabalarını Batı tipi bir devlet oluşturma amacıyla açıklar (Pye, 1966: 8). Klasik liberal teorinin ayrılmaz unsurları olan ekonomik birey, maddi ilerleme, hukuk devleti ve demokrasi siyasal düzen kavramının gelişimini sağlayan teorilerin de temel unsurlarıdır. Kavramın Batılı yönü özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki ideolojik savaşta kendini liberal - demokratik anlayışın içinde bulması ile açıklanabilir. Klasik modernleşme ve gelişme teorileri ile birlikte siyasal düzen kavramının ve teorisinin amacı kapitalist ekonomiye dayalı demokratik bir siyasal sistemin kurulmasıdır. Siyasal düzen kavramı Amerikan düşüncesi içerisinde ve özellikle de Amerikan hegemonyası savunusu teorilerinde kullanılmış ve gelişmiştir. Böylece, siyasal düzen daha sınırlı bir kavram haline gelmiştir. Başka bir deyişle, siyasal düzen denildiğinde büyük ölçüde bir

Amerikan kavramından ve Amerikan hegemonyası savunusunu içeren bir kavramdan söz edilmektedir. Özellikle, siyasal popüler çalışmalar kavramın bu şekilde yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Siyasal düzen kavramının Batılı ve Amerikan kaynaklı bir kavram olması, onun taraflılığı ile ilgili siyaset bilimi bakımından genel bir sorunu gündeme getirmektedir. Siyaset biliminde birçok kavram, genel yaygın kullanışından öte belirli bir ideolojik anlam içerir. Belirli bir düşünce içeresinde gelişerek sınırlı anlam ifade eden kavramlardan birisi de siyasal düzen'dir. Bugün siyasal düzen denildiğinde literatürde Batı tarzı siyasal düzen akla gelmekte ve öyle kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, hangi siyasal düzen diye sorulduğunda cevap hep Batılı'dır. Doğu toplumlarının geleneksel değerleri ve sosyalizme dayalı düzen anlayışı yok sayılmaktadır. Ayrıca, siyasal düzeninin sağlanması sadece "gelişmekte olan ülkelerin" veya "üçüncü dünya ülkelerinin" sorunu gibi algılanmaktadır. Bunun nedeni siyasal düzen kavramının taraflı olmasıdır. Siyasal düzen kavramını, beraber geliştiği klasik modernleşme teorilerinin kavramları ile beraber düşünmek gerekir. Dönemin birçok düşünürü ve bilim adamı klasik modernleşme - gelişme teorilerinin tarafsızlığı konusunda şüphelidir. Harry Eckstein gelişme teorilerinin temel bir parçası olduğu karşılaştırmalı siyaset alanının, özellikle Amerikan düşüncesi içerisinde geliştiğini ve Batılı olmayan toplumlara yoğunlaştığını belirtir (Eckstein, 1963: 23-24). John Martinussen ise klasik modernleşme teorisinin temel öngörüsü olarak, diğer ülkelerin ancak Batılı ülkelerin geçtiği yollardan geçerek ve onların sahip olduğu bir sisteme sahip olarak modernleşebileceğini belirtir. Yani, bu teoriler Batılı değerler yüklüdür (Martinussen, 1997: 167-168). Colin Leys modernleşme teorisinin, süper güç olarak ABD'nin ülkelere uzmanlar tayin etmek suretiyle yardım için oluşturduğu araştırma ve programlarında yer alan bilim adamlarınca oluşturulduğunu belirtir. Bu uzmanların Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Kuruluşu (USAID)'ın yönlendirdiği Amerikan politika yapım sürecinden ayrı tutulması mümkün değildir (Leys, 1996: 9).

3. SİYASAL DÜZEN KAVRAMININ GELİŞİMİ

Siyasal düzen kavramının siyasal düşünce içerisindeki gelişimini üç dönem halinde incelemek gerekir: klasik siyasal düşünce, modern siyasal düşünce ve 20. yüzyıl Amerikan siyasal düşüncesi. Klasik düşüncede siyasal düzen anlamına gelen kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramlar aynı zamanda döneminde varolan belirli bir tür siyasal yapıyı ifade etmektedir. Modern siyasal düşünce içerisinde ise siyasal düzen kavramına kaynaklık eden bazı temel siyasal teoriler bulunmaktadır. Siyasal düzen kavramı 20. yüzyıl Amerikan muhafazakâr siyasal düşüncesi içerisinde gelişmiştir. Bu düşünce içerisinde siyasal düzen kavramına katkı bakımından Amerikan hegemonyası savunusu teorileri öne çıkmaktadır.

3.1. Klasik Düşüncede Siyasal Düzen Anlamındaki Kavramlar

Klasik siyasal düşüncede siyasal düzen anlamında kullanılan ilk kavram polis'tir. Polis kavramı, bir tür şehir devleti olarak tarihsel bir olgudan öte birçok siyasal anlamı içermektedir. Mogens Hansen Antik Çağ eserleri üzerine yaptığı araştırmalarda polis kavramının şu anlamlarda kullanıldığını tespit etmiştir: kale, şehir, ülke, topluluk, hükümet, siyasal toplum ve etnik grup (Hansen, 1998: 52-67). Polis, klasik felsefede hem yönetimi ve toplumu içeren bir siyasal yapı olarak geniş anlamda, hem de ayrı ayrı siyasal yapılara atfedilerek dar anlamda kullanılmıştır. Polis kavramı devlet, toplum ve millet kavramlarını kendine özgü olarak içermektedir. Polis bir iktidar alanı olarak devleti, şehir topluluğu olarak toplumu ve toplumsal birliktelik olarak milleti kısmen ifade etmektedir (Wolff). Bu haliyle, polis siyasal düzene önemli ölçüde benzeyen ve onun yerine kullanılmış bir kavramdır. Antik çağda polis kavramı dönemin ünlü filozofları Platon ve Aristoteles'in felsefesinde de siyasal düzen biçiminde kullanılmıştır. Aristo ve Platon'un eserlerinde polis ve devlet kavramları birbirinin yerine kullanılmıştır. Aristo polisi hem devlet hem de ülke olarak tanımlamıştır. Ayrıca, polisi anlatırken yurttaşlardan söz etmiştir. Benzer bir şekilde Platon polisi halk ya da insan topluluğu olarak tanımlamıştır. Platon ve Aristo felsefesinde polis, yani devlet yüce ve doğal bir olgudur. Platon temel eseri olan Devlet'te ideal devlete vurgu yaparken insanı, toplumu ve devleti doğruluk merkezinde ele

alır. Benzer şekilde, Aristo temel eseri olan Politika'da devleti en üst ve iyi olarak tanımlar. Aynı zamanda siyaset de yüce amaç için yapılır. Platon devletin amacını insanın doğal ihtiyaçlarının yerine getirilmesi olarak belirtirken, Aristo devletin amacını ortak yarar kavramıyla açıklar. Platon'un belirttiği şekilde, insana düşen doğal yasalara, İdea'nın yansıması olan ideal yönetime ve toplum düzenine uymaktır (Aristoteles, 2013: 23-30, 46, 92 ve Platon, 2014: 43-55, 107, 120-132).

Siyasal düzeni ifade eden bir başka kavram olan cumhuriyet, yani "res publica" Roma döneminde ortaya çıkmıştır. Kamuya ilişkin anlamındaki respublica günümüzde cumhuriyet olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber, felsefede kavramın farklı şekillerde, bazen bir yönetim biçimi, bazen de bütüncül bir siyasal yapılanma olarak devlet anlamında kullanıldığı görülmektedir. Roma döneminin filozofları respublica kavramını geniş ve idealist felsefeye dayanan derin bir kavram olarak kullanmışlardır. Bu şekliyle cumhuriyet bireye ve topluma ilişkin bir siyasal düzendir. Cicero cumhuriyetin ideolojik temellerini atmıştır. Onun düşüncesinde cumhuriyet bir yönetim biçiminden ziyade vatandaşlığı, kamusal yararı, ahlakı, hukuku ve yönetimi içeren bir siyaset veya siyasal düzendir. Antik Çağ felsefesinde olduğu gibi Cicero toplum - devlet ayrımı yapmaz, devlet bir halk örgütlenmesidir. Yalnız halktan ayrı oluşacak sürekli bir yönetime ihtiyaç duyulur. Önemli olan ortak yararı gözeten bir yönetim olmasıdır. Cicero'nun halk ve vatandaşlık tanımında "ortak yarar" temel unsurdur. Cicero'nun (kamu) hukuka yaptığı vurgu siyasal düzeni sağlayan somut unsuru ortaya çıkarır. Yasalar yurttaşların çıkarlarının somutlaşarak sağlandığı ve toplumu bir arada tutan bağlardır (Cicero, 2014: 115-140, 153-183). Niccola Machiavelli cumhuriyeti klasik anlamda kullanmıştır. Söylevler kitabında Roma örneğinde incelediği cumhuriyet sadece bir rejim değil bir özgürlük yönetimiydi. Halkın doğrudan oy vermesi ve senato, Machiavelli'nin cumhuriyeti incelerken vurguladığı iki unsurdur. Cumhuriyeti yönetenlerin temel görevi halkın özgürlüğünü korumaktır. Machiavelli cumhuriyet ya da başka türdeki hükümdarlık için ortak iyi kuralları belirlemiştir. İyi cumhuriyetler yurttaşları için cezalar ve ödülleri birlikte uygular. Fakat Machiavelli Roma Cumhuriyetinde yurttaşların yönetimi yok ettiğini ve diktatörlerin otoritesinin iyi olduğunu belirtir (Machiavelli, 2009: 51-63). Öyle anlaşılıyor ki, Machiavelli'nin düşüncesinde cumhuriyet demokratik iktidar değil, özgürlüğün yer aldığı bir siyasal toplum ve iyi yönetimin yer aldığı bir devletti.

Cumhuriyet gibi imparatorluk kavramı (imperium) da Roma döneminde ortaya çıkmıştır. Senatörlerle cumhuriyeti imparatorluğa dönüştüren Kral Octavianus, ilk kez "imparator" unvanını kullanmıştır. İmperium aynı zamanda geniş toprakları yönetme yetkisi anlamına gelmektedir. Kaynağı tanrısal olan bu yetki imparatorluk sınırları içinde tek bir kişiye aittir. İmparatorluğu bir arada tutan en temel unsurların başında imparator gelir. Kaynağı tanrısal olan bu yetki imparatorluk sınırları içinde tek bir kişiye aittir. İmparatorluk anlayışında, ülkenin birliğini kendisinde bedenleştirmiş olduğu kabul edilen imparator daima yüceltilir. İmperium ideal bir devlet, bir inançtır. Romalılar imparatorluk kavramına evrensellik, tanrısallık ve sonsuzluk gibi fikirleri yüklemişlerdi (Lintott, 1981: 53-67 ve Burbank, 2011: 31-36). Dolayısıyla, Roma'da imparatorluk sadece bir yönetim şekli değil, evrensel bir siyasal düzen anlayışıydı. İlk kez Stoacılık düşüncesi imparatorluğu literatürde ele almıştır. Seneca imparatorluğu bir unvandan öte bir kavram olarak kullanan bilinen ilk düşünürdür. Siyaseti bireysel ahlak temelinde ele alan Seneca, respublica'yı bir arada tutan bağ olan imparatora ahlak ve merhamet doğrultusunda önerilerde bulunur. Senaca'nın Ceaser ile respublica'nın, yani kral ile kamunun özdeşliği ve birbirinden ayrılmazlığı fikri imparatorluğun temel savı doğrultusundadır. Kral güce, respublica da başa ihtiyaç duyar, respublica kralın bedeni ise kral da onun aklıdır. Artık felsefede etkin olan, evrensellik ile özgürlük arasındaki bağ ya da çelişkidir. Tam bu doğrultuda evrensel ve somut devlet olarak iki devlet fikri ortaya çıkmıştır. Senaca'yı takip eden Marcus Aurelius, insanın ancak Tanrı'ya boyun eğerek mutlu olabileceğini ve insanın evrensel devlet ile Roma arasında ayrım gözetmeksizin her ikisine de itaat etmesi gerektiğini belirtir (Ağaoğulları, 2011: 192-195).

Siyasal düşüncede çokça kullanılan yasa siyasal düzen ile ilgili önemli bir kavramdır. Siyasal düşüncede yasa, toplumsal kurallar veya hukuk kuralları olarak somut biçimde, evrensel yasa anlamında soyut biçimde kullanılır. Klasik siyasal düşüncede yasa her iki anlamı aynı anda ifade eder. Tüm yasaların üstünde evrensel ya da ilahi yasa bulunmaktadır. Soyut yasanın topluma ve insana yansımasının göstergesi olarak, yasa insan davranışlarını yönlendirir ve sosyal hayatı belirler. Gelenekler ve hukuk kuralları olarak yasa, toplumsal kuralların somutlaşmış halidir. Birçok siyasal

düşüncede yasa düzenin temel dayanağıdır. Bazısında yasa kendiliğinden doğal olarak ele alınırken bazısında yasayı oluşturan güce atıf yapılır. Bu kapsamda en çok atıf yapılan güç Tanrı'dır. Yasanın doğal olarak ele alınmasına örnek, kralların meşruiyeti anlayışıdır. Yani, kralın iktidarının kaynağı, eğer ilahi güç değilse yasadır. Antik düşüncede yasalar, sadece doğa yasaları olarak değil, toplumsal yasalar olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Burada doğa yasaları ile toplumsal yasalar arasında bir ayrışma da ortaya çıkmıştır. Antik düşüncede genel olarak, yasalar ilahi bir iradenin poliste yansıması olarak toplumsal gerçekliktir ve ona uyulmasıyla mutluluk sağlanacaktır. Platon'dan itibaren yasa ve onun üst formu olan anayasa oligarşi ve demokrasi gibi yönetim biçimi olarak ayrıca incelenmiştir (Platon, 2013: 268-292 ve Aristoteles, 2014: 62-64). Ortaçağ'da Hristiyanlığın siyasi düşüncenin merkezinde olması Tanrı'ya bağlı bir evrensellik ve yasa anlayışını açıklamaktadır. Augustinus'un düşüncesinde, evrene hâkim olan Tanrı aynı zamanda evrensel bir yasanın ve düzenin kaynağıdır. İyi devlet ve somut yasalar ancak Tanrı'ya ve onun yarattığı düzene uyum sağlanarak yapılır. Burada iki ayrı yasa koyucu iradenin sergilendiği iki ayrı düzen ve devlet ortaya çıkar: Tanrı devleti ve yeryüzü devleti. (Ağaoğulları, 2011: 218-222, 248-261). Reform'dan sonra siyasal düşüncede yasanın giderek somut ve bilimsel olarak ele alındığı görülmektedir. Jean Bodin hukuku ve onu oluşturan yasaları devletin temel özelliklerinden biri olarak görür. Adalete dayanan devleti korsanlardan ayıran ve onu yasal bir düşman haline getiren şey yasalardır (Bodin, 1967: 1-2). Hugo Grotius ise hukuku salt somut yasalar olarak ve egemen devletin unsurları olarak görmüştür. Modern uluslararası hukukun ilk örneklerinden olarak, Grotius anlaşmalar üzerine kurulu savaş hukukunu ele almıştır (Grotius, 2011: 114-135). Baruch Spinoza klasik siyasal düşüncesin evrensel yasa anlayışını sürdürmesine karşın, insani yasayı tanrısal yasadan ayırır. Genel kullanımıyla yasa, hukuk şeklinde insani ve devlet amaçlarına hizmet eder (Spinoza, 2016: 95-99).

Son olarak, krallık da klasik siyasal düşüncede siyasal düzeni ifade eden bir kavramdır. Burada bir kavram olarak krallık, Orta Çağ'da oluşmaya başlamış merkezi ve güçlü siyasal iktidarı niteler. 15. yüzyıldan itibaren siyasal düşüncede krallığın veya devlet iktidarının Tanrı'dan ayrı olarak ele alındığı görülmektedir. Papalık karşısında krallığın savunulması artık siyasi metinlerin temel anlayışlarındandır. Önce Dante imparatorluğu kastederek monarşiyi bir eserinde savunmuştur. Dante'ye göre, bir kişinin iktidarı olan dünyevi iktidar tüm evren için geçerlidir. Ockhamlı William ise barışı sağlayıp sürdüren en nitelikli yönetimin monarşi olduğunu belirtir. Padovalı Marsilius kralın iktidarını Kilise'ye değil yasaları yapan halka dayandırmaktadır. Fakat burada milli egemenlikten de söz edilemez. Zira Marsilius monarşik krallığın en iyi yönetim biçimi olduğunu savunur (Ağaoğulları, 2011: 280-284). Machiavelli klasik felsefeden ayrılarak, hükümdarlığı siyasal bir olgu olarak ele almıştır. Machiavelli hükümdarlık veya prenslik derken merkezileşmiş ve güçlenmiş bir krallığı veya devleti kasteder. Machiavelli'nin devleti ne klasik felsefede olduğu gibi idealdir, ne Cicero'da olduğu gibi ortak yararı temsil eder ne de Ortaçağ düşüncesinde olduğu gibi kaynağını Tanrı'dan alır. Machiavelli, klasik felsefenin ahlaki erdemliliğini reddederek, devletin başı olan hükümdara akılcı ve gayri ahlaki davranabilme yetkisi vermektedir. Devlet güce ve şiddete dayanan bir siyasal olgudur, kaynağına ihtiyaç duymadan meşruiyeti egemenliğindeki topraklarda kendiliğinden sağlayan bir siyasal güçtür. Machiavelli'nin meşhur kitabı Hükümdar'da vurguladığı unsur savaştır. Savaş hükümdarlığın en temel işlevi olduğu gibi, hükümdarın da birinci görevi savaşmaktır (Machiavelli, 2014: 46-69, 80-90).

3.2. Modern Siyasal Teorilerde Siyasal Düzen

Modern siyasal teorilerde siyasal düzene ilişkin ilk önemli teori toplum sözleşmesi'dir. Devletin kuruluşunu toplum sözleşmesi ile açıklayan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean J. Rousseau siyasal düzen kavramını kullanmasalar da kavrama önemli katkılarda bulunmuşlardır. Hobbes'tan itibaren siyaset teorisinin temelinde modern devlet ve buna dayanan bir siyasal düzen öngörülmüştür. Siyasal düzen yeni bir devlet, yeni bir toplum ve yeni bir siyaset demektir. Siyasal düzenin kurulması ise doğa yasaları gereği bir zorunluluktur ve aynı zamanda insanların ortak tercihidir. Toplum sözleşmesi teorilerinde, devletin kuruluş teorisinin başlangıcı doğa durumunda insanın bir savaş içerisinde bulunmasıdır. Savaş durumundan çıkılması ise ancak toplumsal bir sözleşme ile mümkün olabilir. Aynı zamanda toplumsal sözleşme kişilerin kendi doğal haklarının kullanılabilmesi için gereklidir,

çünkü kişinin doğal hakları belirli kurallara göre sınırlanmalıdır. İnsanların anlaşmalarına sadık kalmalarını ise ancak devlet gücü sağlayabilir. İşte, insanlar kendi sınırsız özgürlüklerinden vazgeçerek haklarını belirleme ve yönetme yetkisini üst bir makama devrederler. Böylece, kişilerin iradelerinden ayrılmış ve onların haklarını koruyan ortak güç oluşmuş olur. Devredilen yönetme yetkisi ve onun oluşturduğu egemenlik; devredilmez, bölünmez, vazgeçilmez ve süreklidir (Hobbes, 2014: 100-104, 133-139, Locke, 2012: 17, 53-59, 64-65, 81-82, Rousseau, 2013: 4-17, 23-31). Dolayısıyla, toplum sözleşmeci teorilerde devlet siyasal düzene geçişin zorunlu aşamasıdır. Toplum sözleşmesi teorilerde siyasal düzen anlayışı en çok Rousseau'da görülmektedir. Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi ile devletin kurulması sürecinde oluşan şey yeni bir siyasal bütündür. Rousseau bu siyasal yapıyı ilk olarak cumhuriyet ya da politik bütün olarak ifade eder. Zira bu şekliyle oluşan yeni yapı aynı zamanda halkın eşit ve özgür iradesine dayanan bir cumhuriyettir. Rousseau yeni bir siyasal yapının kurulmasıyla beraber yeni bir toplumun ve bu yapıyla bağlılık ilişkisi kuran yeni bir bireyin oluştuğunu söyler. Artık toplum halk, birey ise yurttaştır. Toplum sözleşmesi ile birlik oluşturma sürecinde her bir bireyin kendi iradesini yansıtarak oluşturduğu ortak iradeye Rousseau genel irade der (Rousseau, 2013: 13-17).

Siyasal düzen teorisi Aydınlanma Düşüncesi'nde temellenmiştir. Aydınlanma Düşüncesi eski geleneksel düzeni yıkıp akli ilkelere göre yeni düzen kurmayı hedeflemektedir. Aydınlanma Düşüncesi'nin amacı insanları din, mit ve hurafe gibi geleneksel köleleştirici düzenden kurtararak, iyi ve özgürleştirici olarak kabul edilen aklın düzenine sokmaktır. Eski düzenin fikirsel kaynakları özellikle Kilise'nin öncülük ettiği dogmatik düşüncelerdi. Buna bağlı olarak, dini sınıfın merkezinde olduğu katmanlı bir toplumsal düzen bulunmaktaydı. Aydınlanma bir anlamda eski düzene tepki demekti ve bütüncül bir din eleştirisi içermekteydi. Yeni düzen kurulmadan ilerlemek ve modern bir toplum oluşturmak mümkün değildir. 18. yüzyılda Avrupa'nın birçok ülkesinde adına "aydınlanmış despotizm" denen, kralların aydınlanma felsefesinin ilkelerine dayanarak Kilise'ye ve ruhban sınıfına karşı reformlara gitme durumu gerçekleşmişti. Aydınlanmanın temel düşüncelerinden olan ilerleme, insanlığın kaçınılmaz olarak iyiye doğru gitmekte olduğu fikrini işaret etmektedir. Bilimin teknolojiye dönüşmesi bu ilerlemeyi çoktan göstermişti. Turgot ve Condercet gibi düşünürler aydınlanmayı, özgürlük ve medeniyet ile özdeşleştirmişlerdi. Eşitsizliklerin ve sınıfların kalktığı özgür toplum aydınlanmacıların temel hedeflerinden birisiydi (Çiğdem, 2015: 13-46). Aydınlanma düşünürlerinden David Hume devleti toplum sonrası zorunlu bir yapı olarak ele alır. Ona göre, toplum geliştikçe mülkiyet ilişkileri ve ekonomik ilişkiler gelişir ve adaletin sağlanması zorunlu hale gelir. İşte, devlet adaleti toplumda sağlayacak yegâne güçtür. Böylece, toplumda barış, uyum ve düzen tesis edilir. Hume sosyal düzeni vurgular. Bireyler toplumda özçıkarları yönünde hareket ederken, ancak bir bütün olarak hareket ettiklerinde siyasal alanda bir karşılık görürler. Toplumun kendi içsel birlikteliği ile bir düzen sağlanabilir, fakat bu düzen geçicidir. Toplumsal işbirliğini devlet yönetir ve sürekli hale getirir. Düzenin sağlanmasıyla toplumda bireyler karşılıklı olarak kişisel çıkarlarını korumuş ve refahlarını yükseltmiş olur. Genel düzen ortak çıkara hizmet eder. Vatandaşlara düşen ise hükümete itaat etmektir (Hume, 2015: 358-364).

Siyasal düzene ilişkin teorilerin önemli bir konusu da ekonomik düzendir. Sonradan liberal teori olarak adlandırılacak Klasik Ekonomi Politika (KEP) modern ekonomik düzenin düşünsel teorilerini oluşturmuştur. Klasik Ekonomi Politika'nın (KEP) en temel siyasal öngörülerini; kendiliğinden işleyen düzen ve ekonomik ilişkilerin merkezinde olduğu bir sivil toplum oluşturur. Toplum sözleşmeci teorilerden farklı olarak, KEP'te birey rasyonel ve özçıkara sahip bir insan olduğundan toplumda düzen ve birlik içerisinde bulunabilir. Böylece, toplum kendi kendini yönetebilecek bir yapıya ulaşır. KEP'te toplumsal düzeni açıklayan en önemli kavramlar kendiliğinden işleyen düzen, Bernard Mandeville'nin kavramsallaştırdığı şekliyle "görünmez el" ve piyasadır. Bireyler gereksinimlerini karşılamak için ekonomik ilişkilerde bulunurlar. Bu ilişkiler ağı kendiliğinden işleyen bir düzeni oluşturur. İşte piyasa alanı aynı zamanda sivil toplum olarak adlandırılır (Carnoy, 2014: 42-48). KEP'çiler devletin varlığını açıklamamakta, devleti bir önkabul ile zorunlu bir yapı olarak görmektedir. Devlet bireyin doğal haklarını özellikle de mülkiyet hakkını koruyan, doğal piyasa işleyişine müdahale etmeyen veya bireyin ekonomik faaliyetlerini koruyan bir yapı olmalıdır. Bu teoride politika yönetim faaliyetleriyle sınırlandırılmış olup ekonomi karşısında ikincil plana atılmıştır. Politika ekonomiye müdahale etmemelidir, çünkü ekonomi kendi doğasına göre işlemektedir. Devletin

müdahale etmesi ise bu düzeni bozacaktır. Nitekim piyasa başarısızlıklarının nedeni devlet müdahaleleridir (Carnoy, 2014: 46-50). KEP'te gelişmişlik ekonomik faaliyetler üzerinden tanımlanır. Ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen meta ve bu metanın birikimini ifade eden ekonomik mal varlığı, devletlerin gelişmişliğini belirleyecektir. Yani, bir devlet ne kadar ekonomik mal biriktirebilmişse o kadar gelişmiştir. Buna karşılık üretime geçememiş, sanayisini kuramamış devletler de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Gelişmişlik ve modernliğin ekonomik faaliyetlerle bir tutulması klasik modernleşme - gelişme teorisinin de temelini oluşturmuştur.

Modern siyasal düşüncelerden bir kısmı yasa temelinde siyasal düzeni savunmuştur. 18. yüzyıldan itibaren modern devletin kurumsallaşması ve milli egemenlik ilkesi toplumsal kuralların demokratik meşruiyet ile oluşmasını zorunlu kılmıştır. Artık yasalar tüm siyasal sistemi ve toplumsal düzeni belirleyen kurallar haline gelmiştir. Yasal düzen ile hem reformlarla ilerleme sağlanabilecek hem de toplumsal düzen bozulmayacaktır. Montesquieu, William Blackstone ve Edmund Burke yasaları ve anayasayı savunurken siyasal düzene önemli teorik katkı yapmış olur. Montesquieu toplum ve devletin en önemli unsuru olarak yasaları görür. Toplumsal düzeni sağlayacak ve devleti sürekli kılacak olan yasalardır. Montesquieu'ye göre, yasalar bir toplumda geleneklere göre işleyen yönetim anlayışına uygun olmalıdır. Yasalar ülkenin doğal durumuna göre düzenlenmelidir. İşte, Montesquieu'nun yasaların ruhu dediği şey budur. Yönetim biçimlerine göre yasaların ruhu ve doğası değişmektedir. Demokraside yasaların ruhu temsili yönetim biçimine bürünmüş olan halk egemenliğidir (Montesquieu, 2016: 43-56). Blackstone somut yasaların toplumsal olan insan için zorunlu olduğunu belirtir. Blackstone yasamayı devletin egemenliği için vazgeçilmez unsur olarak sayar. Devlet oluşturduğu toplumsal kurallar ile gücünü halk üzerinde gösterir. Aynı zamanda Blackstone, sivil toplum kavramını kullanarak, yeni toplumun da düzeninin ancak yasalarla sağlanacağını belirtir. Artık hükümetin vatandaşlarla ilişkisi gelişi güzel olamaz, vatandaşlar ancak yasaların öngördüğü isteklerde bulunabilir (Blackstone, 1893: 45-59). Burke'e göre ise, siyasi kurum ve yasaların değişimi de ancak bir bütün olarak toplumsal değişimle mümkündür. Yoksa toplumun doğal yapısının öngörmediği ve sadece siyasi mücadelelere dayanan büyük değişimler elde edilen toplumsal kazanımları yok eder. Bu konudaki en büyük örnek Fransız Devrimi'dir. Burke'un düzen savunuculuğu özellikle Fransız Devrimi'ni eleştirmesinde ortaya çıkmıştır. Burke'e göre Devrim, kadim kurumları yıkan ve yerleşik ilkeleri tahrip eden bir gasp yoludur (Burke, 2016: 19-64).

Siyasal düzen kavramı modern siyasal teoride ilk olarak ilerleme teorileri içinde gelişmiştir. 19. yüzyılda ilerleme ya tarihsel ya da maddi açıdan düşünülmüştür. Auguste Comte medeniyetin kaçınılmaz ve sürekli bir şekilde ilerlediğini belirtir. Comte ilerlemeyi en güzel tarihi üç döneme ayırarak anlatır: dini, metafiziksel ve bilimsel çağ. Çağlar arası geçiş insan aklının değişimi ve doğası doğrultusundadır. Dini - metafiziksel aşamalardan geçilerek tarih bilimsel bir aşamaya gelmiştir ve bu yolda daha da ilerleyecektir (Comte, 1964: 15-20). Bazı düşünürler de toplumların değişimine odaklanmıştır. Herbert Spencer, bir organizma olarak toplumların yapıları ve işlevleri itibariyle evrildiğini söyler. Darwinci bir yaklaşımla, toplumlar basitten karmaşığa ve çoklu yapılara doğru değişirler, yani ilerlerler (Spencer, 1964: 10-14). Weber de sosyal ilişkilerin değişimine bağlı olarak karizmatik otoritenin rasyonelleşme şeklinde değiştiğini belirtir (Weber, 1964: 53-63). 20. yüzyılın başlarında ilerleme teorilerinin ortak görüşü tarihsel ilerlemenin kötü bir yöne doğru gittiği, Batı toplumunun bozulduğu ve düzensizliğin ortaya çıkacağıdır. Batı'nın gelişiminin temel dinamikleri olan kentleşme, sanayileşme ve demokratikleşme; toplumun çözülmesine, dini değerlerin yok olmasına, yabancılaşmaya ve geniş kitlelerin oluşmasına yol açmıştır. Kötümser görüşlerin olmasının önemli iki nedeni Batı'da savaşların ve otoriter rejimlerin görülmesidir (Huntington, 1965: 390-391). Karl Mannheim, Hannah Arendt ve Karl Popper gibi düşünürler, otoriter rejimlerin Batı'nın Aydınlanma Dönemi'nden itibaren gördüğü ilerleme ve gelişmesinin tersine çevirdiği konusunda hemfikirdir. Demokratik rejimler ilerlemenin, otoriter/totaliter rejimler ise gerilemenin işareti olarak kabul edilir (Mannheim, 1941: 39-41, Arendt, 2014: 9-34 ve Popper, 2017: 27-31). Avrupa'da ortaya çıkan otoriter rejimlerin kötülenmesine yönelik siyasal teoriler Amerika'da ilerleme ve siyasal gelişime yönelik teorilere dayanak olmuştur. Amerika'da 20. yüzyılın başlarında tekrar popüler olan demokrasi teorilerinin önemli bir öngörüsü de, demokrasinin en uygun siyasal rejim ve düzen örneği

olduğudur. Alexander Lindsay, "modern demokratik devlet hukukun üstünlüğünü ve eşitliği sağlayarak özgürlüğü hızlandıracaktır" der (Lindsay, 1947: 26).

3.3. 20. Yüzyıl Amerikan Muhafazakâr Düşüncesinde Siyasal Düzen

20. yüzyılda Amerikan muhafazakâr düşüncesi içerisinde siyasal düzen kavram ve anlayışı vurgulanmıştır. 20. yüzyılın başlarında Amerikan muhafazakârlığında ve siyasal düzen anlayışında, aristokratik ve sınıf temelli bir toplum yapısını savunan Paul Elmer More ve Irving Babbit öne çıkmışlardır. More'un siyasette vurguladığı temel unsur doğal bir aristokrasi oluşturan liderliktir. More, sosyal adaletin bireyin isteğine ve aklına göre elde ettiği statünün oluşturduğu toplumsal bir doğal paylaşım olduğunu belirtir. Klasik demokrasi anlayışını eleştiren düşünürlerden birisi de More gibi liderliği ön plana çıkartan Irvin Babbitt'tir. Ona göre, her insan sınıflı bir toplum yapısı içerisinde kendi bilincine göre sınıfını bulmalı ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bu düzen gerçek sosyal adaleti sağlar (Grimes, 1983: 494-500).

Muhafazakâr teoriler ve siyasal düzen savunusu Amerika'da 1950'li yıllarda yeniden popüler olmuştur. Aristokratik Burke'çü ve liberal burjuvazi teorilerinden ayrılarak, yeni Amerikan muhafazakârlığın iki temel konusu vardır: başta demokrasi, cumhuriyet ve federalizm olmak üzere Amerikan kuruluş değerleri ve aile, kültürel değerler ve dini hassasiyeti içeren geleneksel değerler. Amerikan yeni muhafazakâr teoriler içerisinde Russel Kirk, yeni muhafazakârlığın konularına yön vererek öne çıkmıştır. Ahlaki değerler, geleneksel yaşam, sınıflı ama düzenli bir toplum, özgürlük ve mülk sahipliği temelinde bir ekonomi, sınırsız isteklerini sınırlayabilen insan ve öngörülebilir değişim Kirk'ün vurguladığı temel muhafazakâr unsurlardır (Kirk, 2008: 3-11). Amerikan muhafazakârlığın önemli temsilcilerinden Leo Strauss evrensel ilkelere dayalı bir siyasal düzen anlayışını Amerikan değerleri ile örtüştürmektedir. Strauss Burke'çu muhafazakârlıktan önemli ölçüde ayrılarak, doğal haklar kavramını vurgulamıştır. Strauss'a göre, gelenekler evrensel doğal hakların yaşanabildiği ölçüde değerlidir, yoksa tek başına geleneklere sıkı sıkıya bağlanmanın önemi yoktur. Bu doğrultuda toplum evrensel soyut hakların yaşanabildiği bir toplum olmalıdır (Strauss, 1970: 2-14, 312-313).

Yeni muhafazakâr düşünürleri klasik muhafazakârlardan ayıran en önemli unsurlardan birisi, Amerika'ya evrensel bir düzen sağlama görevinin yüklenmesidir. Buna göre, içte mükemmel bir düzen oluşturan Amerika dünyaya olabildiğince düzenini taşımalıdır. ABD, dünyada adil bir rejimin ve iyi bir toplumun kurulması için gerekli bireysel hakları yayan ve medenileşmeye öncülük eden bir ülke olarak görülmektedir. Bu görüşe sahip Amerikan muhafazakârlarından Irving Kristol, büyük bir güç olarak ve ideolojik doğası gereği, ABD'nin dünyayı demokrasi için daha güvenli bir yere dönüştürme konusunda bir görevi olduğuna inanır. Kristol Amerikan yeni muhafazakârların daima yüce ve gizli hedefleri olduğu fikrini beyan etmektedir (Kristol, 2011: 182-192).

Amerikan yeni muhafazakâr teoriler içerisinde Amerikan hegemonyası savunusu teorileri önemli bir yer tutar. Amerikan hegemonyası savunusu teorileri, Amerikan hegemonyasına ilişkin bilimsel teorik açıklamalar yapmakla kalmaz, Amerikan hegemonyasının meşruiyetini sağlamaya çalışır. Bu teoriler, Batılı - liberal görüşlerin hâkimiyetine ve ABD'nin öncülüğünde bir düzenin kurulmasını sağlayan Amerikan hegemonyasına teorik katkı sunarlar. Bu nedenle, bu teorilerin uygulanma alanı özellikle gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkeleridir. Amerikan siyasal düşünce tarihi içerisinde Amerikan hegemonyası savunucuları oldukça geniş bir siyasal aydın kesime karşılık gelir. Amerikan hegemonyası savunucularını 2. Dünya Savaşı sonrasındaki küresel teorilerden başlayarak üç ekol içerisinde sayabiliriz: klasik modernleşme, siyasal düzen - demokratikleşme ve yeni muhafazakâr teoriler. Bu kapsamda, başlıca Amerikan hegemonyacı düşünür veya bilim adamları: Gabriel Almond, Dankwart A. Rustow, Lucian Pye, Daniel Lerner, Robert Dahl, Samuel Huntington, Francis Fukuyama, Robert Cox, Henry Kissinger ve Zbigniew Brzezinski'dir.

Son dönem Amerikan hegemonyası savunusu içerisinde yer alan dünya düzeni kavramı, önemli bir siyasal düzen anlayışını temsil eder. Dünya düzeni kavramı daha çok 20. yüzyılda oluşan Batılı küresel düzeni ifade etmektedir. Literatürde dünya düzeni kavramının iki dönemi: 2. Dünya Savaşı sonrası dönemi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası dönemi ifade ettiği görülür. Robert Cox

dünya düzenini üç dönemde ele almaktadır: İngiliz emperyalizmi, emperyal kuvvetlerin yarışması ve Amerikan hegemonyası. Cox'a göre, 2. Dünya Savaşı sonrasında küresel Amerikan hegemonyası, yani Amerikan Barışı anlamında "Pax Americana" gerçekleşmiştir. Ona göre, bu dönemin en önemli özelliği 1980'li yıllardan itibaren neoliberal devletin uluslararası hale gelmesidir (Cox, 1987: 123-219). Henry Kissinger da düzen kavramının, Amerikan süper gücünün etkisinde Başkan Roosevelt ve sonrası dönemlerde gerçekleştiğini belirtir. Kissinger Amerikan merkezli siyasal düzen kavramının, Amerikan rüyası olarak ABD'nin kuruluş ilkelerinden doğduğunu ifade eder. Kissinger'e göre, ABD önce 19. yüzyılda dünya sahnesine çıkmış, sonra 20. yüzyılın başlarında süper güç olmuş ve sonra da 2. Dünya Savaşı ertesinde dünya halklarına liderlik etmiştir (Kissinger, 2016: 258-295).

Dünya düzeni kavramının en çok ilişkilendirildiği durumlardan ikisi; Soğuk Savaş sonrasındaki yeni uluslararası düzen ve küreselleşme sonucunda değişen yeni düzendir. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde literatürde, zayıflayan Sovyetler Birliği'nin çökeceğine ve bunun sonucunda ABD'nin tek süper güç kalacağına yönelik teoriler ileri sürüldü. Francis Fukuyama, Amerikan hegemonyası teorisini uç noktaya götürerek yeni dönemin ideolojik bir bitiş olduğunu belirtir. "Tarihin Sonu" adlı makalesinde, komünizmin çöküşü ile birlikte liberal anlayışın dünyada tek egemen ideoloji olduğunu, bunun neticesinde ideolojik çatışmaların bittiğini ve sonuçta tarihin sona erdiğini iddia etmiştir (Fukuyama, 1989: 16). William Robinson ise, 21. yüzyılda yeni küresel hegemonyanın sivil toplumun küreselleşmesi ile olacağını belirtir. Küresel kapitalist ekonominin egemen olması, ekonomik faaliyetlerin merkezi olan sivil toplumun tarihte egemen olması anlamına gelmektedir (Robinson, 1996: 38-39). Robert Gilpin küreselleşmenin egemen olduğu dönemde yeni düzeni "uluslararası ekonomik düzen" olarak tanımlar. Liberal ekonomi politiğin dünya ideolojisi olduğu yeni dönemde çok uluslu şirketler, uluslararası ticaret ve uluslararası finans temel uygulamalar olmuştur (Gilpin, 2015: 21).

Son dönem siyasal düzen teorilerine en önemli katkı, Samuel Huntington'dan gelmiştir. Huntington'a göre, siyasal düzen tüm toplumlar için, ama özellikle de değişim yaşayan toplumlar için bir amaçtır. Siyasal düzenin olmadığı toplumlar karmaşa ve istikrarsızlıkların yaşandığı toplumlardır. Modernleşme süreçlerinde yaşanan değişimlerde düzen arayışı özellikle kendini gösterir. Etkili yönetimler gelişmekte olan toplumların en büyük eksikliğidir. Bu anlamda toplumlar siyasal gelişmişlik bakımından siyasal düzeni sağlayan ve sağlamayan toplumlar olarak ikiye ayrılır (Huntington, 1968: xix-3). Huntington'un siyasal düzeni en çok ilişkilendirdiği kavramların başında siyasal istikrar gelir. Huntington'un tanımladığı şekliyle siyasal istikrar, değerleri, kültürü ve siyasal yapıyı da içeren siyasal sistemin sürekliliği ve planlı olarak değişimidir (Huntington ve Dominguez, 1975: 9). Yine, Huntington siyasal düzenin en temel unsuru olarak kurumsallaşmayı gösterir. Değişimin kaçınılmaz olduğu toplumlarda düzenin sağlanması ancak kurumsallaşmanın bu değişimi karşılayabilecek kapasiteye ulaşması ile mümkündür. Huntington'un siyasal düzenin sağlanmasında önemli vurguladığı bir başka kavram değişimdir. Huntington değişimi objektif şekilde ele alır, modernleşme sürecinde de olsa her toplumsal değişim iyiye gitmez. Aksine geniş kapsamlı ve ani değişimler ve kurumsallaşma ile yönlendirilmeyen değişimler düzensizliği getirmektedir (Huntington, 1968: 8-32). Huntington'un kavramsallaştırdığı "siyasal bozulma" bu durumlarda ortaya çıkan kaçınılmaz bir sondur (Huntington, 1965: 415-417).

4. SİYASAL DÜZEN KAVRAMINA KATKI SUNAN KAVRAMLAR

2. Dünya Savaşı sonrasında Batı dışı toplumların modernleşmesi konusunda yeni bir literatür oluşmaya başladı. Bu literatür içinde gelişen kavram ve teoriler, gelişmekte olan ülkelere uygulanmıştır. Karşılaştırmalı siyaset alanı içinde modernleşme teorisi kapsamında birçok kavram gelişmiştir. Bu kavramlardan olan siyasal düzen en çok; modernleşme, siyasal gelişme ve siyasal kurumsallaşma kavramları ile ilgilidir. Dört kavram da aynı ideolojik temele sahiptir. Diğer üç kavram siyasal düzen kavramının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, Bu kavramları açıklamadan siyasal düzen kavramını açıklamak eksik kalacaktır. Modernleşme ve siyasal gelişme teorilerde bir ele alınırken, siyasal kurumsallaşma daha çok bu kavramların temel bir unsuru olarak incelenmektedir.

4.1. Modernleşme

Siyasal düzen klasik modernleşme teorileri içerisinde gelişmiştir. Klasik modernleşme teorileri, gelişmekte olan ülkelerin Batılı toplum tipine sahip olma yolunda değişmesi tezine dayanarak 1950'li yıllarda ABD'de ortaya çıkmıştır. Klasik modernleşme teorisinin en temel anlayışını ikili sınıflandırma oluşturur: geleneksel ve modern toplumlar. Bu anlayışta bazı toplumlar en baştan geleneksel ve modern olarak kabul edilir. Bu doğrultuda, modernleşme de tüm toplumlar için değil, geleneksel olup modernleşme yolunda ilerleme potansiyeline sahip toplumlar için öngörülmüştür. Toplumların geleneksel ve modern olarak sınıflandırılması gelişmişlikle ilişkilendirilir; gelişmiş ve modern toplumlar bir yana, gelişmemiş ve geleneksel toplumlar bir yanadır. Somut olarak, Batılı sanayileşmiş ülkeler, modern ve gelişmiş, Doğu ülkeleri ise geleneksel ve gelişmemiş olarak kabul edilir. Modern ülkeler modernleşme sürecini geleneksel toplumlar için olumlu ilerleyiş olarak sunarlar. Aynı zamanda bu süreci kendi yönlendirdikleri ekonomik yardımlar ve kapitalist sisteme dahil olma için şart koşarlar. Modernleşen toplumlar içinse değişim; bir umut olarak ilerleme, gelişme ve refah ilkelerinin tümünü ifade eder. Hedef Batılı gelişmiş ülkeler gibi olabilmektir. Gelişmekte olan ülkelerin içinde bulundukları gelişmemişlik durumundan çıkmalarının tek yolu, kaçınılmaz bir süreç olan modernleşmedir. Tüm alanlarda gerçekleşecek olan değişimler, gelenekleri kaldıracak ve sanayileşmiş ve modern toplumlardaki yapıları getirecektir (Martinussen, 1997: 167-168).

Modern, bulunulan zamana ait, güncel ve yeni anlamlarını ifade eder. Olumlu anlamda kullanılan modern sözcüğü, eski kuşaklarda gelişmede en ileri gitmiş ülke veya toplumların ortak özelliklerini belirtmek üzere kullanılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren modern, Aydınlanma'nın ilkelerine göre yeni olan şeydir. Aklı esas alan ve özgürce düşünen insanlar artık bireyselciliği, bilimsel bilgiyi ve ilerlemeyi tüm topluma egemen kılmış, böylece dogmatik ve geleneksel kalıpları ve kurumları yıkmıştır. Yeni düşünce yeni insanı ve yeni toplumu doğurmuştur. İşte, ortaya çıkan bu durum "modernite" kavramı ile ifade edilir. Bu anlamda modernite, değişimler sonucunda oluşan tüm toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıların adıdır (Kumar, 2013: 88-106).

Literatürde modern toplum önce modern insan üzerinden açıklanmıştır. Alex Inkeles modern insanı sanayileşme ve kentleşme ile özdeşleştirir. İnsani ilişkiler de kansal değil, gayri şahsi ve bürokratiktir. Ayrıca kitle iletişimi, eğitim ve siyasallaşma modernite ile ilişkilidir. Inkeles içsel bakımdan modern insanı dokuz etken ile tanımlar: yeniliğe ve değişime açık olma, sorunlara farklı fikirlerle yaklaşma, geleceğe odaklanma, planlama, öğrenme, itibarlı davranma, hesaplı davranma, bilim ve teknolojiye inanç ve adalete inanç (Inkeles, 1966: 151-157). Cyril Black ise modernitenin en belirgin görünümlerinden birisini insanın çevreyle kurduğu ilişkisini değiştirmesi olarak görür. Artık insan çevre üzerinde kontrol sahibidir (Black, 1989: 17). Modern toplum önce sosyolojide tarif edilmiştir. Max Weber, otorite ve meşruiyet kavramları üzerinden geleneksel ve rasyonel toplumları birbirinden ayırır. Rasyonel toplumlarda herhangi bir otoritenin ve örgütlerin kaynağı gelenekler değil, akıl ve yasalardır. Weber'in modernite ile ilişkilendirdiği iki önemli öğe kapitalizm ve bürokrasi'dir (Weber, 2011: 122-128). Emile Durkheim ise modern toplumları tanımlamada işbölümü, uzmanlaşma ve organik dayanışma unsurlarını kullanır. Bu unsurlar ile beraber yeni bir toplumsal düzen oluşmuştur (Durkheim, 2014: 88). Sonra, modern toplum karşılaştırmalı siyaset alanında tarif edilmiştir. Burada modern toplumun sanayileşmiş toplum, geleneksel toplumun da tarımsal toplum olarak tanımlandığı görülür. Frank Sutton'a göre, tarım toplumu alışılagelmiş, kısmi ve yaygın kuralları içeren, sabit grupların olduğu, toplumsal hareketin sınırlı olduğu, basit mesleki ve değersel yapılanmanın olduğu bir toplumdur. Modern sanayi toplumu ise; evrensel ve belirli normların hâkim olduğu, yüksek sosyal hareketliliğin bulunduğu, iyi gelişmiş mesleki sisteme dayalı eşitlikçi bir yapılanmanın olduğu ve birliklerin öncelendiği bir toplumdur (Sutton, 1964: 71). Shmuel Eisenstadt modern toplumu farklılaşma ve uzmanlaşma kavramları ile açıklar. Modern toplumlarda güç ve roller geleneksel ilişkilerle ve kişiliklerle sınırlanmamıştır, uzmanlaşmaya ve iktisadi ve siyasal ilişkilere göre dağıtılır (Eisenstadt, 2014: 13). Marion Levy ise göreceli olarak modern toplumların şu ayırt edici özellikleri olduğunu belirtir: birimlerin özelleşmesi, birimlerin kendi kendine yetmesi, evrensel etik, merkezileşme ve yerelleşmenin birleştirilmesi, rasyonel, evrensel, işlevsel ve iltimasın olmadığı ilişkiler ve genelleşmiş medya ve piyasa (Levy, 1966: 38-66).

Modern hale gelme anlamındaki modernleşme, bir kavram olarak modernite doğrultusunda bir değişim sürecini ifade eder. Literatürde modernleşme kavramı öncelikle toplum ile ilişkilendirilir, çünkü modernitenin getirdiği tüm dönüşümler önce toplumu etkiler. Modern'in karşıtı olarak "geleneksel" kavramı kullanılır. Bu doğrultuda modernleşme, geleneksel toplumdan modern topluma geçişi ifade eder. Modernleşme iki tür sürece karşılık gelir: insanlık tarihinde moderniteye geçişte yaşanan devrimsel değişimler ve bir toplumda modernite doğrultusunda yaşanan değişimler. Dünyada moderniteyi getiren devrimlerin Batı Avrupa'da ortaya çıkması nedeniyle, modernleşme ilk olarak bu coğrafyada gerçekleşmiştir. Bu süreci Rönesans veya Reformun başladığı 15. yüzyıldan Aydınlanma döneminin sonu olan 19. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. 19. yüzyıla gelindiğinde modernleşme artık Batı için değil, Batı dışı toplumlar için bir olgudur. Teoride Batılı ülkelerin modern olduğu ve Batılı ülkeleri izleyen toplumların gelenekselliken çıkarak modernleştikleri kabul edilir.

Klasik modernleşme teorileri modernleşmeyi toplumsal değişim süreci olarak ele alır. Daniel Lerner, Karl Deutsch, Robert Ward ve Dankwart Rustow modernleşmenin toplumsal - kültürel yönüne vurgu yaparlar. Lerner modernleşmenin esasını değişim ve hareketlilik ile açıklar. Bireyin hareketliliği toplumun hareketliliğini, bu da kurumların değiştiği bir süreci getirir. Kitlesel medyanın toplumsal hareketliliği yaymada önemli bir rolü vardır. Bilginin dağıtılması süreciyle bir modernite sistemi oluşur (Lerner, 1964: 48-54). Deutsch da modernleşmede toplumsal hareketlilik kavramını vurgular. Moderniteye geçiş sürecinde, geleneksel bağların koptuğu bir ortamda insanlar yeni toplumsal ilişkilere uyum sağlamakta ve bu yönde büyük bir toplumsal hareketlilik ve değişim yaşanmaktadır. Bilginin yaygınlaşması ve teknoloji kullanımı bu hareketliliği hızlandırmıştır (Deutsch, 1961: 493). Ward ve Rustow ise modernleşmeyi; toplumun üyelerince yararlı ve kaçınılmaz olarak kabul edilen uzun soluklu bir kültürel ve sosyal değişim süreci olarak tanımlar. Bu dönüşüm sadece sanayileşme ve düşüncelerin rasyonelleşmesi ve sekülerleşmesini değil, çok boyutlu olarak sosyal hareketlilikten bilimsel eğitime ve hayat standartlarının yükseltilmesine kadar birçok alanı kapsar (Ward and Rustow, 1964: 3-4).

Modernleşme süreci her toplum için farklı olsa da teoride ortak yönlerinin olduğu kabul edilir. Lerner, Black ve Huntington modernleşme süreci için ortak özellikler tanımlamışlardır. Lerner, modernleşen toplumun geçirdiği süreci üç kavram ile ifade eder; kentleşme, okuryazarlık ve medya katılımı. Her üçü birbiriyle ilişkili olup birbirini hızlandırır. Bunların sonucunda ise siyasal katılma gerçekleşir (Lerner, 1964: 60-64). Cyril Black geleneksel toplumların moderniteye geçişte dört aşamanın yaşandığını belirtir: moderniteye karşı geliş, modernleştirici liderliğin oluşması, ekonomik ve toplumsal dönüşüm ve toplumun bütünleşmesi (Black, 1989: 17-27). Huntington'a göre ise modernleşme sürecinin şu özellikleri vardır: devrimsel, karmaşık, sistematik, küresel, uzun süreli, aşamalı, homojenik, geri döndürülemez ve ilerleyici (Huntington, 1971: 288-290)

4.2. Siyasal Gelişme

Karşılaştırmalı siyaset alanı siyasal gelişmenin önemi üzerine inşa edilmiştir. Huntington ülkeler arasındaki en önemli farklılığın siyasal yapıların gelişmişliği olduğunu belirtir. İdeolojileri liberal ya da komünist olsun, yönetim şekilleri demokrasi ya da diktatörlük olsun siyaset bakımından en önemli durum bir devletin yönetme derecesidir. Liberal Batılı devletler ile komünist totaliter devletler, yüksek yönetme derecesine sahip olarak birçok devletten ayrılırlar. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı en önemli eksiklik, siyasal toplum ile etkili ve yasal hükümet eksikliğidir. Huntington bu durumu siyasal boşluk olarak tanımlar (Huntington, 1968: 1-3).

Gelişmişliğin siyasal alan üzerinden tanımlanması siyasal gelişme kavramını ortaya çıkarır. Yönetim, siyasal partiler ve siyasal kültür gibi siyasal sistemin unsurları gelişmişlik bakımından değerlendirilir. Siyasal gelişme siyasal modernleşme ile çoğu zaman aynı doğrultuda olur, bu nedenle her iki kavram bazen birbirinin yerine kullanılır. Fakat siyasal gelişme siyasal modernleşmenin aksine, toplumsal etkenlerden ayrı olarak sadece siyasal iktidara ve yönetime ilişkin gelişmeyi ifade edebilir. Bu anlamdaki siyasal gelişme dar bir siyasal sistemi niteler. Ayrıca, siyasal gelişme Batılılaşma gibi belirli bir tarz modernleşmeyi içermeyebilir. Bir toplumun nasıl siyasal açıdan gelişmiş olarak tanımlanacağı kesin değildir.

Literatürde siyasal gelişme kavramı çok çeşitli ve kapsamlı anlamları ifade etmekte kullanılmıştır. Huntington ve Dominguez klasik siyasal gelişme çalışmalarında, siyasal gelişme kavramının dört şekilde kullanıldığını söyler: coğrafi, türevsel, amaçsal ve işlevsel. İlki, Asya, Afrika ve Latin Amerika ve az sanayileşmiş ülkelerin siyasal yapılarını ifade eder. İkincisi, siyasal gelişme modernleşme sürecinin yönlerini ve sonuçlarını anlatan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Üçüncüsünde, siyasal gelişme siyasal sistemin amaçlarından birisi doğrultusunda bir değişim olarak tanımlanır. Son olarak da, siyasal gelişme modern sanayileşmiş toplumun siyasal yapısına doğru bir değişim olarak düşünülmektedir (Huntington ve Dominguez, 1975: 6).

Pye ise siyasal gelişmeye ilişkin on anlamın kullanıldığını belirtir (Pye, 1966: 33-44):

1. Ekonomik gelişmenin siyasal ön koşulu,
2. Sanayileşmiş toplumların tipik siyaseti,
3. Siyasal modernleşme,
4. Ulus devletin faaliyetleri,
5. İdari ve yasal gelişme,
6. Geniş hareketlilik ve katılım,
7. Demokrasi inşa etme,
8. İstikrar ve düzenli değişim,
9. Hareketlilik ve güç,
10. Çok yönlü sosyal değişimin bir yönü.

Siyasal gelişme kavramının kullanım şekli siyasal gelişme literatürünün klasik çalışmalarından anlaşılabilir. Literatürün öncü çalışmasında Gabriel Almond ve James Coleman dünyada beş gelişmekte olan bölgenin siyasal yapılarını ve geçirdiği değişimleri incelemiş ve bir karşılaştırma yapmıştır. Fakat Almond ve Coleman siyasal gelişme kavramını kullanmamış, toplumların gelişimini siyasal sistem kavramı üzerinden açıklamıştır. Buna göre, toplumların gelişmişliği siyasal sistemlerine göre belirlenecektir. Gelişmiş siyasal sistemlere sahip toplumlar modern, gelişmemiş siyasal sistemlere sahip toplumlar ise gelenekseldir (Almond and Coleman, 1960: 3-9). Görüldüğü gibi, klasik çalışmalarda siyasal gelişme kavramı farklı ifadelerle, ama birbirine yakın anlamlarda kullanılmıştır. Hepsinin içerdiği ortak anlam, siyasal gelişmenin modernleşmenin bir unsuru olduğudur.

Klasik çalışmalarda siyasal gelişmişliğin ölçütleri olarak farklı kavramlardan söz edilmektedir. Bu çalışmalarda siyasal gelişme kavramını tanımlamada dört temel unsurun ön plana çıktığı görülmektedir: rasyonelleşme, ulusal bütünleşme, demokratikleşme ve hareketlilik (Huntington, 1965: 387-388). Almond ve Powell siyasal yapıların sınıflandırılmasında; yapısal farklılaşma, özerklik ve sekülerleşmenin temel ölçütler olduğunu belirtir. Bu kavramlar modern bir toplumda siyasal yapı içerisinde demokrasinin meşrulaştırdığı temel erklerin birbirinden bağımsız ve din ve gelenek gibi etkilerden ayrı olmasını ifade eder. Fakat Almond ve Powell aynı zamanda bu ölçütlere göre toplumların sınıflandırılarak yapılan genellemelerin, demokrasinin ve refahın belirsizliği ve taraflı içerikleri nedeniyle sorunlu olduklarını söyler (Almond and Powell, 1966: 299-300). Pye ise toplumdaki değişikliklerin siyasal gelişme olarak adlandırılabilmesi için siyasal sisteme bağlı olarak şu gelişmelerin olması gerektiğini belirtir: bireyler arasında eşitliğin artması, siyasal sistemin kapasitesinin gelişmesi ve yapısal farklılaşmasının artması (Pye, 1966: 33-44).

Ward ve Rustow modern siyasal sistemlerin şu temel özellikleri olduğunu belirtir:

1. Yüksek derecede farklılaşmış ve işlevsel hükümet yönetim sistemi,
2. Yönetim yapılanması içerisinde yüksek derecede bütünleşme,
3. Siyasi karar vermede rasyonel ve seküler usuller,
4. Geniş çaplı ve yüksek etkili siyasi kararlar,
5. Devletin tarihi, toprağı ve ulusal kimliği ile geniş ve etkili bir popüler kimlikleşme,
6. Geniş popüler çıkarlar ve siyasi sisteme dahil olma,
7. Başarı ile siyasi rollerin dağıtımı,
8. Seküler ve kişilik dışı hukuk sistemine dayalı yargı ve düzenlemeler (Ward and Rustow, 1964: 6-7).

Huntington siyasal gelişmenin ölçütleri olarak düzeni ve siyasal istikrarı vurgular. İstikrar ve düzen birbirini gerektirir. Siyasal istikrarın temel unsurları düzen ve sürekliliktir. Bu süreklilik siyasal sistemin hiçbir unsurunun değişmemesi anlamına gelmez, bu unsurlarda kısmi bir değişiklik yaşanabilir. İstikrar, örgüt ve usullerin kurumsallaştırılmasıdır. Siyasal istikrarı en çok değişimin tarzı etkiler. Sosyo - ekonomik gelişme ile siyasal istikrar arasındaki ilişki gelişme düzeyine, gelişme hızına ve gelişme değişkenlerinin etkilerine bağlıdır (Huntington, 1968: 6-10). Huntington için siyasal gelişmede toplumsal hareketlilik ile kurumsallaşma arasındaki denge temel bir ölçüttür. Eğer siyasal hareketlilik yüksek ve kurumsallaşma az ise toplumsal düzen bozulacaktır. Huntington'a göre, modern toplumlarda hem siyasal hareketlilik hem de siyasal kurumsallaşma yüksektir (Huntington, 1965: 393-405).

4.3. Siyasal Kurumsallaşma

Kurumsallaşma modern toplumların vazgeçilmez olgularından birisidir. Modern zamanlarda kurumsallaşma, bürokratikleşme ve sanayileşme süreçleri ile beraberdir. Parsons, Weber'in kapitalist örgüt kuramından yola çıkarak, kurumları modern sanayi toplumlarının ihtiyacı olan yapısal farklılaşma ile açıklar (Parsons, 1965: 102-110). Kurumsallaşmanın modern toplumlara has bir olgu olduğu ya da değişim yaşayan tüm toplumlarda görülebilecek genel bir olgu olduğu önemli bir tartışmadır. Huntington kurumsallaşmayı klasik gelişme teorisi dışında ele alır ve ideolojik farklılık gözetmeksizin genel bir olgu olarak görür. Kurumsallaşma sadece modern değil, her türlü siyasal sistem için geçerli bir olgudur. Huntington'a göre, düşük kurumsallaşma seviyesine sahip yönetimler sadece zayıf değil, aynı zamanda kötüdürler. Zayıf kurumsallaşmanın bulunduğu toplumların genel özelliği güvenin ve ahlakın hâkim olmamasıdır (Huntington, 1968: 12). Shumuel Eisenstadt ise, kurumsallaşmayı iki farklı şekilde kullanır. Kavramın öz ve genel kullanımına göre, kurumsallaşma genel bir süreçtir ve gelişmiş toplumların geçmişindeki bir gerçekliktir. Tarihte kurumsallaşma bürokratik-merkezileşmiş Sasani, Roma ve Osmanlı gibi imparatorluklarda görülmüştür. İkinci olarak, Eisenstadt kurumsallaşmayı modernleşme teorisi içerisinde ele alır. Eisenstadt'a göre, 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle yeni kurulan devletlerde olmak üzere modern siyasal kurumlar yaygınlaşmaktadır (Eisenstadt, 1964: 235-236 ve Eisenstadt, 1962: 461-474).

Douglass North'un da belirttiği üzere, tarih boyunca kurumlar düzen oluşturmada ve değişimlerde belirsizlikleri azaltmada kullanılmıştır. Değişimlerde kurumların en önemli işlevi insani etkileri sınırlandırmaktır. Yani, insan yapısı olan kurumlar kendisi değişmekle birlikte insan etkileşimlerine bir sınırdır (North, 1991: 97-112). Parsons kurumları bir toplumda düzen sağlayan en üst unsur olarak tanımlamıştı. Kurumlar karmaşık yapıdaki rollerin ve toplumsal eylemlerin bütünü olduğundan topluluklarda düzen bakımından temel bir unsurdur. Aynı zamanda değer yapılarının bütünleşmesi olan kurumlar, ideolojik altyapı bakımından toplumda düzen sağlanıp sağlanmayacağını gösterirler (Parsons, 1967: 25-27). Eisenstadt ve Huntington da siyasal kurumlar ile toplumsal güçler arasındaki ilişkiyi düzenin önemli bir unsuru olarak görür. Kurumlar, taleplerin dile getirilmesinde ve toplumsal hareketliliğin böylece kontrol edilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu işlevleri gören önemli kurumlar; çıkar grupları, toplumsal hareketler, kamuoyu ve siyasal partilerdir. Siyasal modernleşmenin temel sorunlarından birisi, siyasal sistemin değişen taleplere uyum sağlama yeteneğidir. Yani, talepleri politika yapımına dahil etmek ve yeni talepleri alacak ve siyasal örgütlerin kurulmasını sağlayacak devamlılığı kurmak kolay değildir. İşte kurumsallaşmanın niteliği ve düzeyi, modern siyasal sistemlerde taleplerler kurumlar arasındaki denge bakımından önemlidir. Siyasal kurumsallaşmanın yetersiz olduğu toplumlarda aşırı isteklerin sınırlandırılması mümkün değildir. Geçmişte kurumların yeni taleplere uyum sağlayamaması nedeniyle birçok siyasal sistemin başarısız değişimlerine tanık olunmuştur (Eisenstadt, 1962: 461-468 ve Huntington, 1968: 8-10).

Siyasal kurumların toplumdaki en önemli işlevlerinden ikisi çıkarları temsil etmek ve yönlendirmektir. Bir toplumda gruplar kendi çıkarlarını temsil etmekte ve çıkarlarını sağlamak adına birbiri ile rekabete girmektedir. Grupların çıkarlarını tekleştirerek dışa açıklamada ve kendi üyelerini bu çıkarlar etrafında toplamada temel araç kurumdur. Kurumlar aynı zamanda ulus düzeyindeki genel çıkarların toplanmasını ve politika yapım sürecine dahil edilmesini sağlarlar. Güçlü siyasal kurumlar

olmadan toplum genel çıkarların tanımlanmasını ve gerçekleştirmesini sağlayacak yolları bulamaz. Huntington'a göre, siyasal kurumları oluşturma kapasitesi kamu çıkarlarını oluşturma kapasitesidir. Örgütlülük kamu politikalarının belirlenmesinde temel bir etkendir. Bu anlamda kamu çıkarı kurumların çıkarıdır. Siyasal sistemlerde birçok kurum farklı kamu çıkarlarını temsil etmektedir. Peki kurumlar hangi kamu çıkarını yansıtırlar? Kurumsal çıkarların bireysel çıkarlardan ve kurum çalışanların çıkarlarından farklı olduğu, onların üstünde soyut bir çıkarı temsil ettiği söylenebilir. Kurumsal çıkarların temel özellikleri, uzun süre içinde oluşmaları ve tarafsız ya da geneli temsil etmeleridir. Kurumlar ülkenin çıkarını ne kadar çok yansıtırsa hükümet politikaları o kadar başarılı olur. Demokratik teoride hükümetin halka dayanması meşruiyeti ile beraber hükümet politikalarının ve eylemlerinin ülke çıkarlarını büyük oranda temsil ettiği kabul edilir (Huntington, 1968: 24-27).

Siyasal kurumsallaşmanın ölçütlerini en açık belirleyen kişi Huntington'dur. Huntington, kurumsallaşmanın seviyesinin örgüt ve usullerin; uyum sağlayabilirliği, karmaşıklığı, özerkliği ve bütünlüğüne göre belirlendiğini söyler. İlk olarak, bir örgüt ya da usul ne kadar uyum sağlayabilir ise o kadar kurumsallaşmış, ne kadar katı ise o kadar düşük seviyede kurumsallaşmıştır. Bir örgütün uyum sağlayabilirliği karşılaştığı tehditlerle ve yaşıyla doğru orantılıdır. Çok tehditlerle karşılaşan örgütler daha fazla uyum sağlayabilirdir. Yine, bir örgüt veya usulün eski olması kurumsallaştığı anlamına gelmektedir. İkinci olarak, bir örgüt ne kadar karmaşık ise o kadar kurumsallaşmıştır. Karmaşıklık hem hiyerarşik olarak örgütsel birimlerin çokluğunu hem de işlevsel olarak örgütsel birimlerin farklılaşmasını içerir. Bir örgütün ne kadar çok birimleri varsa örgütün o kadar çok üyelerini koruyabilme yeteneği vardır. Kurumsallaşmanın üçüncü ölçütü siyasal örgüt ve işlemlerin diğer grup ve usullerden bağımsızlığıdır. Kurumların özerkliği toplumsal güçler ile siyasal örgütler arasındaki ilişkidedir. Bu anlamda siyasal kurumsallaşma siyasal örgütlerin ve usullerin sadece belirli bir grubun çıkarını yansıtması değil, onlardan ayrı olarak gelişmesidir. Son olarak, bir örgüt ne kadar birleşik ve bütüncül ise o kadar kurumsallaşmıştır. Bir örgütün bütünlüğü örgütün sınırları ve işlevleri konusunda ortak anlayış olduğunda oluşur. Bütünlük sadece maddi unsurların bir araya gelmesi değil, ortak bir ruhun ve manevi unsurların oluşması demektir (Huntington, 1968: 8-23).

Siyasal kurumsallaşmanın yöntemleri konusunda, Eisenstadt modern siyasal altyapıların kurulmasını vurgular. Siyasal altyapıların kurulumu birkaç türde sınıflandırılabilir. İlk tür Batı Avrupa'da ve ABD'de görüldüğü şekliyle çoğulcu kurumsal modelin oluşturulmasıdır. Bu modelin unsurları; parlamenter temsili kurumlar, güçlü yasal usuller, yaygın oylama sistemi ve çoklu siyasal partilerdir. Bir başka tür siyasal altyapı modeli; güçlü otokratik ve çoğunlukla geleneksel yönetimi, güçlü bürokrasiyi, daha az gelişmiş yasama ve özerk yasal kurumları içermektedir. Bu model genellikle Doğu Avrupa ile Asya ülkelerinde görülmektedir. Üçüncü tür kurumsal modelin temel özelliği, kitlesel toplumsal veya ulusal hareketlerden kaynaklanan geniş siyasal partilerin hâkimiyetidir. Siyasette etkili olan bu gruplar güçlü yönetim ve bürokratik eylemleri sürdürürler, fakat yasama organları ve özgür basın zayıftır. Bu tarz kurumsallaşma Sovyet Rusya ve gelişmekte olan ülkelerde görülür (Eisenstadt, 1962: 467-470). Kurumsallaşmanın yöntemleri konusunda Huntington ise toplumsal hareketliliğe vurgu yapar. Kurumlar aracılığıyla toplumsal hareketliliğin yavaşlatılması önemli bir yöntemdir. Toplumsal hareketlilik üç yolla yönetilebilir: toplumsal yapının karmaşıklığını artırmak, toplumdaki iletişimi sınırlamak ve siyasal seçkinler arasındaki rekabeti azaltmak. İlk olarak, bir toplum ne kadar tabakalaşmış ise siyasal hareketlilik o kadar yavaş ilerler. Sınıflar, meslekler ve kentli-köylü arasındaki yatay bölünmeler toplumda siyasal hareketliliğin bir gruba ait olmasını engeller. Yine, bir toplumda iletişim ağı hükümet etkilerine açıktır. Toplumdaki modernleşme süreci medya, okuryazarlık ve eğitimi ilerletmesine karşın, bu unsurlar siyasal istikrarsızlığa neden olacak etkileşim oluşturabilirler. Fakat siyasal iktidarın yapması gereken modernleşmenin bu kazanımlarını yok edecek şekilde iletişimi kesmek değil, etkisini dengelemektir. Son olarak, siyasal seçkinler arasındaki rekabeti en aza indirmek insanların siyasete kontrolsüz dahil olmasını engeller. Her modernleşen toplumda geleneksel kesim ile seçkinler arasında bir bölünme olabilir. Fakat seçkinlerin kendi içindeki bölünmesi kitlelerin hızlı bir şekilde hareketliliğine neden olur ve böylece modernleşme için gerekli fikirsel birlik çöker (Huntington, 1965: 419-421).

5. SONUÇ

Siyaset biliminin en temel kavramlarından birisi de siyasal düzen'dir. Siyasal düzen kavramı, ulusal ve uluslararası düzeyde görülen siyasal düzen olgusunu ifade eder. Önemine karşın siyasal düzen kavramı literatürde yeterince açıklanmamıştır. Bu nedenle, siyasal düzen kavramını açıklamak son derece önemlidir. İşte bu makale "siyasal düzen"in bilimsel açıklanmasına katkı sunmaktadır. Makalede siyasal düzen kavramı, siyaset biliminin temel kavramları ve teorileri ile son dönem bazı uluslararası ilişkiler teorileri dikkate alarak açıklanmıştır.

Siyasal düzen çeşitli ideolojiler ve anlayışlar temelinde farklı tanımlanabilir. Fakat siyaset biliminde ve uygulamada hâkim siyasal düzen anlayışı: liberal, Batılı ve modern düşünce kaynaklıdır. Bu kapsamda makalede ulaşılan temel tez; siyasal düzenin modern, Batılı ve bir Amerikan kavramı olduğudur. Bu doğrultuda siyasal düzen taraflı bir kavramdır.

Siyasal düzenin teorik gelişimi üç dönem içerisinde gerçekleşmiştir: klasik siyasal düşünce, modern siyasal düşünce ve 20. yüzyıl Amerikan siyasal düşüncesi. Siyasal düzen kavramı klasik ve modern siyasal düşünce içerisinde temellenmiştir. Klasik dönem felsefesinde bazı siyasal yapılar siyasal düzen anlamında kullanılmıştır. Modern döneme geçişte ise, modern devlet, akılcılık, ekonomi, yasa ve ilerleme bağlamlarında modern siyasal düşünceler, siyasal düzen kavramının teorik temellerini oluşturmuştur. Siyasal düzen kavramı, 20 yüzyılda Amerikan siyasal düşüncesi içerisinde ilk defa kullanılmış ve geliştirilmiştir. Batılı siyasal düşünce içerisinde siyasal düzenin içinde geliştiği teoriler, 20. yüzyıl Amerikan muhafazakâr düşünce kapsamındadır. Bu teoriler içerisinde de siyasal düzeni anlamlandıran ve ona yön veren teoriler "Amerikan hegemonyası savunusu teorileri"dir.

Siyasal düzen kavramına katkı sunan başlıca kavram ve teoriler: modernleşme, siyasal gelişme ve siyasal kurumsallaşma'dır. Siyasal gelişme ve modernleşme kavramları siyasal düzen kavramı ile anlam ve kullanım bakımından özdeştir. Siyasal düzenin önemli bir unsuru olan siyasal kurumsallaşma olgusu ise bir kavram olarak kendini siyasal düzen ile yakın ilişkide gösterir. Her dört kavram veya teori arasındaki anlam birliği, 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen karşılaştırmalı siyaset alanı içerisinde, gelişmekte olan ülkeler için Batılı değerler esas alınarak uygulanan modernleşme modeli içerisinde somutlaşmaktadır.

Siyasal düzen kavramının Amerikan hegemonyası savunusu temelinde gelişmesi, siyasal teorilerin dünya düzenini belirlemedeki etkisini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Kavramın geliştiği teorik zemin, 2. Dünya Savaşı sonrasında üçüncü dünya ülkelerinin gelişimi konusunda planlı olarak geliştirilen modernleşme teorileridir. Bu teoriler Soğuk Savaş sonrasında yeni dünya düzeninde özellikle demokratikleşme ve kurumsal gelişme konularında uygulanarak somutlaşmıştır. Uluslararası ilişkilere olan etkisi ise Amerikan hegemonyasının teorik arkaplanı içerisinde yer alması ile açıklanabilir. Yani, siyasal düzen kavramının dayanağı olan siyasal düzen teorisi, pratik olarak uluslararası alanda Amerikan hegemonyasının geçerliliğine hizmet etmiştir.

Bu makalede açıklanmaya çalışılan siyasal düzen kavramının anlam ve gelişimi, küresel düzeyde hâkim olan bir siyasal düzen anlayışı doğrultusundadır. Batılı ve Amerikan hegemonyası merkezindeki hâkim siyasal düzen anlayışı değişmedikçe siyasal düzen kavramının anlamı da değişmeyecektir.

Siyasal düzen kavramı sadece temel siyasal kavramlarla ve teorilerle ilişkili bir kavram değildir, aynı zamanda ulusal ve uluslararası yapıları belirleyen bir siyasal düzen teorisinin merkezinde yer alan bir kavramdır. Siyasal düzen kavramının uluslararası ölçekte ifade ettiği olgu olan dünya düzeni ise ancak Amerikan hegemonyası savunusu merkezinde gelişen siyasal düzen teorisi ile açıklanabilir. Yoksa dünya düzenini güncel siyasal gelişmelerle açıklamak pek sağlıklı değildir. Somut olarak, dünya düzenini belirleyen güçleri tespit etmek için dünyada hâkim olan siyasal düzenin değişip değişmediğini belirlemek gerekir.

Sonuçta, siyasal düzenin kavramsal incelenmesi her ne kadar eski bir bilimsel değerlendirme olarak gözükse de, dünya düzeninin ve ulusların gelişiminin geleceği bakımından önemlidir. Gelecekte bu konuda yapılacak incelemeler ancak derin teorik zemin dikkat alınırsa bilimsel ve gerçekçi olabilecektir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, M. A. (2011). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, İstanbul, İletişim Yayınları.

ALMOND, G. A. and COLEMAN, J. S. (1960). The Politics of the Developing Areas, Princeton, Princeton University Press.

ALMOND, G. A. and POWELL, G. B. (1966). Comparative Politics: A Developmental Approach, Boston, Little Brown.

ARENDT, H. (2014). Totalitarizm, (Çev.) SERİN, İ., İstanbul, İletişim Yayınları.

ARİSTOTELES. (2013). Politika, (Çev.) AKDERİN, F., İstanbul, Say Yayınları.

BLACK, C. E. (1989). Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, (Çev.) GÜMÜŞ, M. F., Ankara, V Yayınları.

BLACKSTONE, W. (1893). Commentaries on the Laws of England, Philadelphia, J. B. Lippincott.

BODIN, J. (1967). Six Books of the Commonwealth, (Trans.) TOOLEY, M. J., Oxford, Basil Blackwell.

BULL, H. (1977). The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics, New York, The Macmillan Press.

BURBANK, J. ve COOPER, F. (2011). İmparatorluklar Tarihi, (Çev.) ÇAĞLAYAN, A. A., İstanbul, İnkılap Kitabevi.

BURKE, E. (2016). Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler, (Çev.) ARSLAN, O., Ankara, Kadim Yayınları.

CARNOY, M. (2014). Devlet ve Siyaset Teorisi, (Çev.) COŞAR, S. vd., İstanbul, Dipnot Yayınları.

CİCERO, (2014). Devlet Üzerine, (Çev.) ÇEVİK, C., İstanbul, İthaki Yayınları.

COMTE, A. (1964). "The Progress of Civilization through Three States", (Ed.) ETZIONI, A., Social Change: Sources Patterns and Consequences, New York, Basic Books.

COX, R. W. (1987). Production Power and World Order: Social Forces in the Making of History, New York, Columbia University Press.

ÇİĞDEM, A. (2015). Aydınlanma Düşüncesi, İstanbul, İletişim Yayınları.

DEUTSCH, K. W. (1961). "Social Mobilization and Political Development", *American Political Science Review*, 55(3): 493-514.

DURKHEIM, E. (2014). The Division of Labor in Society, New York, Free Press.

DUVERGER, M. (2011). Siyaset Sosyolojisi, (Çev.) TEKELİ, Ş., İstanbul, Varlık Yayınları.

ECKSTEIN, H. (1963). "A Perspective on Comparative Politics, Past and Present", (Eds.) ECKSTEIN, H. and APTER, D., Comparative Politics, New York, The Free Press.

EISENSTADT, S. N. (1962). "Initial Institutional Patterns of Political Modernization", Civilizations, 12(4): 461-474.

EISENSTADT, S. N. (1964). "Institutionalization and Change", American Sociological Review, 29(2): 235-247.

EİSENSTADT, S. N. (2014). Modernleşme Başkaldırı ve Değişim, (Çev.) COŞKUN, U, Ankara, Doğu Batı Yayınları.

ENGLİSH OXFORD LIVING DICTIONARIES, https://en.oxforddictionaries.com, (12.03.2017).

FRIEDRICH, C. J. (1963). Man and His Government, New York, McGraw-Hill Book.

FUKUYAMA, F. (1989). "The End of History", National Interest, 16: 3-18.

GİLPİN, R. (2015). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği, (Çev.) DURAN, M. vd., Ankara, Kripto Kitaplar.

GRIMES, A. (1983). American Political Thought, Boston, University Press of America.

GROTİUS, H. (2011). Savaş ve Barış Hukuku, (Çev.) MERAY, S. L., İstanbul, Say Yayınları.

HANSEN, M. H. (1998). Polis and City State: An Ancient Concept and its Modern Equivalent, Kopenhag, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters.

HEYWOOD, A. (2013). Siyaset, (Çev.) ÖZİPEK, B. B. vd., Ankara, Adres Yayınları.

HOBBES, T. (2014). Leviathan, (Çev.) LİN, S., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

HUME, D. (2015). İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme, (Çev.) BAYLAN, E., Ankara, BilgeSu Yayıncılık.

HUNTINGTON, S. P. (1965). "Political Development and Political Decay". World Politics, 17(3): 386-430.

HUNTINGTON, S. P. (1968). Political Order in Changing Societies, New Haven, Yale University Press.

HUNTINGTON, S. P. (1971). "The Change to Change: Modernization, Development and Politics", Comparative Politics, 3(3): 283-322.

HUNTINGTON, S. P. (1993). "The Clash of Civilizations?", Foreign Affairs, 72(3): 22-49.

HUNTİNGTON, S. P. ve DOMİNGUEZ, J. I. (1975). Siyasal Gelişme, (Çev.) ÖZBUDUN, E., Ankara, Siyasi İlimler Derneği Yayımları.

INKELES, A. (1966). "The Modernization of Man", (Ed.) WEINER, M., Modernization: The Dynamics of Growth, Washington, Voice of American Lectures.

KIRK, R. (2003). The Roots of American Order, Wilmington, ISI Books.

KIRK, R. (2008). The Conservative Mind, New York, BN Publishing.

KİSSİNGER, H. (2016). Dünya Düzeni, (Çev.) GÜL, S. S., İstanbul, Boyner Yayınları.

KRISTOL, I. (2011). The Neoconservative Persuasion. New York, Basic Books.

KUMAR, K. (2013). Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, (Çev.) KÜÇÜK, M., Ankara, Dost Kitabevi.

LENİN, V. İ. (2009). Devlet ve Devrim, (Çev.) AYDAR, F. B. İstanbul, Agora Kitaplığı.

LERNER, D. (1964). The Passing of Traditional Society, New York, Free Press.

LEVY, M. (1966). Modernization and the Structure of Societies (Vol.1), Princeton, Princeton University Press.

LEYS, C. (1996). The Rise & Fall of Development Theory, Indiana, Indiana University Press.

LINDSAY, A. D. (1947). The Modern Democratic State, New York, Oxford University Press.

LINTOTT, A. (1981). "What Was the 'Imperium Romanum?", Greece & Rome, 28 (1): 53-67.

LOCKE, J. (2012). Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, (Çev.) BAKIRCI F., İstanbul, Ebabil Yayıncılık.

MACHİAVELLİ, (2009). Söylevler: Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine, (Çev.) TOLGA, A., İstanbul, Say Yayınları.

MACHİAVELLİ, N. (2014). Hükümdar, (Çev.) ADABAĞ, N., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MANNHEIM, K. (1941). Man and Society in the Age of Reconstruction, (Trans.) SHILS, E., London, Kagan Paul.

MARTINUSSEN, J. (1997). Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development, London - New Jersey, Zed Books.

MARX, K. (2011). Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, (Çev.) BELLİ, S., Ankara, Sol Yayınları.

MARX, K. ve ENGELS, F. (2011). Komünist Partisi Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, (Çev.) ERDOST, M., Ankara, Sol Yayınları.

MARX, K. ve Engels, F. (2013). Alman İdeolojisi, (Çev.) BELLİ, S., Ankara, Sol Yayınları.

MONTESQUIEU, (2016). Kanunların Ruhu Üzerine, (Çev.) KOÇAK, D. C., İstanbul, Doruk Yayınları.

NORTH, D. C. (1991). "Institutions", The Journal of Economic Perspectives, 5(1): 97-112.

PARSONS, T. (1965). Structure and Process in Modern Societies. New York, The Free Press.

PARSONS, T. (1967). The Social System, London, Routledge.

PLATON, (2014). Devlet, (Çev.) EYÜBOĞLU, S. ve CİMCOZ, M. A., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

POPPER, K. R. (2017). Açık Toplum ve Düşmanları, (Çev.) TUNÇAY, M. ve RIZATEPE, H., Ankara, Liberte Yayınları.

PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2005). Arkadaş Türkçe Sözlük, Ankara, Arkadaş Yayıncılık.

PYE, L. W. (1966). Aspects of Political Development, Boston, Little Brown and Company.

RANDOM HOUSE. (1967). Dictionary of the English Language, New York.

ROBINSON, W. I. (1996). Promoting Polyarchy: Globalization US Intervention and Hegemony, Cambridge, Cambridge University Press.

ROUSSEAU, J. J. (2013). Toplum Sözleşmesi, (Çev.) GÜNYOL, V., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

SPENCER, H. (1964). "The Evolution of Societies", (Ed.) ETZIONI, A., Social Change: Sources Patterns and Consequences, New York, Basic Books.

SPİNOZA, B. (2016). Teolojik Politik İnceleme, (Çev.) AKAL, C. B. vd., Ankara, Dost Kitabevi.

STRAUSS, L. (1970). Natural Right and History, Chicago, University of Chicago Press.

SUTTON, F. X. (1964). "Social Theory and Comparative Politics", (Ed.) ECKSTEIN, H. and Apter, D., Comparative Politics, New York, The Free Press.

THE CONCISE OXFORD DICTIONARY OF POLITICS, http://www.oxfordreference.com/view, (16.05.2017).

TOCQUEVILLE, A. (1994). Amerika'da Demokrasi, (Çev.) SEZAL, İ. ve DİLBER, F., Ankara, Yetkin Yayınları.

WARD, R. E. and RUSTOW, D. A. (1964). Political Modernization in Japan and Turkey, Princeton, Princeton University Press.

WEBER, M. (1964). "The Routinization of Charisma", (Ed.) ETZIONI, A., Social Change: Sources Patterns and Consequences, New York, Basic Books.

WEBER, M. (2011). Sosyoloji Yazıları, (Çev.) PARLA, T., İstanbul, Deniz Yayınları.

WEIL, S. (2002). The Need for Roots, (Trans.) WILLS, A., New York, Routledge.

WOLFF, F. "Polis and Politics", http://assets.press.princeton.edu, (16.07.2018).